

Examen Dissertationis Cvivsdam Philologicae Qva Nova Loco Ioan. XIV. 23. Infertvr Explicatio

Rostochii: Adler, 1758

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn840951140>

Druck Freier Zugang

a. B.
48. b. 31.

55

428

Fa 1092 (55.)

1. Nakhmacher, de discrimine inter preparationem evangelicam et evangelii demonstrationem
2. Braun, de ins. Margal nuno rishignu forubuisd nuna iuu. Pul, Sign. Dush. fm.
3. Jacobi Anthropomorphismus a vera notione immensitatis, sapientiae, libertatis, atque aeternitatis diuinae remotus.
4. Lange, religiosam natalis Domini celebrationem.
5. Triller, de vino modico hypochondriacis salutaris ad sacrum locum Thimoth. 5. 23.
6. Quistorp, de adoptione ecclesiastica veteris Testamenti.
7. Carpow, de regis Iesaias Prophetas natalibus.
8. Hartmann, argumenta, de satisfactione Christi, pro impenitentia finali praestita, negantia.
9. Hartmann, ideam generalem unice verae religionis ex scriptura sacra, et specialiter ex Rom. 12., 1. 2. euoluentis etc.
10. Hartmann, ideam generalem unice verae religionis ex scriptura sacra, et specialiter ex Rom. 12., 1. 2. euoluentis sectionem exegeticam posteriorem etc.
11. Hartmann, argumenta, de satisfactione Christi, pro impenitentia finali praestita, negantia.
12. Hartmann, de satisfactione Christi, pro impenitentia finali praestita.
13. Prier, de officiis Christi nonnulla momenta generalia sistens.
14. Stepinus, de directorio corporis evangelicorum.
15. Prier, de Prophetis et apostolis salua inspiratione diuina.
16. Stepinus, demonstratio existentia diuina ex scriptura sacra.
17. Carpow, de verbis Davidis, maledicentiam simeiticam concernentibus: 777 777 777 א' הוה 2 Sam. 16. 10.
18. Halman, de 5ε γαρω ε; ακανδωv. corona de spinis. Matth. 27. 29.
19. Halman, de 5ε γαρω ε; ακανδωv. corona de spinis. Matth. 27. 29.
20. Quistorp, de peccato originis.

2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.

- 21., Quistorp, de fide Dei opere, Joann. 6. 29.
- 22., de Marné, de explicatione Joann. 14. 23.
- 23., Hartmann, de Jesu Nazareno vero Messia.
- 24., Mangel, de significatione vocis Susdaimonia in Novo Testamen-
to ad illustranda loca Act. 17. 22. c. 25. 19.
- 25., Pries, de non consumatis partibus Veteris Testamenti ex Epist.
ad Hebr. 11. 39. 40.
- 26., Sasse, de Christo, et sacerdote et victima in omnium salutem.
- 27., Raempfer, de modo praedicationis paulinae. 1 Cor. 2. 4. 5.
- 28., Quistorp, de Judaeis corde compunctis. Act. 2. 37.
- 29., Carpon, de Jonae visionibus etc.
- 30., Hartmann, de vaticinio Simeonis. Luc. 2. 34. 35.
- 31., Riederer, Ein überaus seltsam Reformationswunder.
- 32., Riederer, Anhang zu dem Reformationswunder.
- 33., Engel, de rationibus consequentiae immediae.
- 34., Mayohl, de angelorum corpore proprio.
- 35., de dono Spiritus Sancti. etc.
- 36., Vittenzwey, anti-blanchiana.
- 37., Heinius, de auctore et causa stragis Aegyptiorum tempore Ege-
chiae Judaeorum regis ad Illustrationem Jesaiae c. 37. 36.
- 38., Reuß, de gratia Spiritus Sancti applicatae in genere.
- 39., Nahmmacher, de introductione in septem epistolas catholicas
lectio tertia.

EXAMEN
DISSERTATIONIS CUIUSDAM
PHILOLOGICAE
QVA NOVA LOCO
IOAN. XIV. 23.
INFERTVR EXPLICATIO.

QVOD EXAMEN
NON ABNVENTE DEO SVO
NEC RENVENTE AMPLISSIMO, QVI CLVIT
IN PRIMIS
IN ALMA VARNO-BALTICA PHILOSOPHORVM
ORDINE

DIE VI. SEPTEMBR. A. MDCCLVIII.

H. L. Q. C.

PVBLCO EIQVE REVISORIO QVASI
EXAMINI SVBMITTVNT

PRAESES

AVGVSTVS WILHELMVS
DE MARNE

A. M.

ET RESPONDENS

SAMVEL GVSTAV WILCKE
STOCKHOLMIENSIS.

ROSTOCHII,
LITTERIS ADLERIANIS,

Supp

DISSERTATIONIS DE
PHYSICA
OVA NOVA
L. O. C. C.
INFERVA EXPLICATIO

NEG. RES. VENTE A. M. T. I. N. O. Q. U. I. C. V. A. I. T.
IN PRIMA
P. A. B. L. I. C. I. O. T. E. R. T. I. O. R. I. O. S. V. A. S. I.

A. V. O. Y. S. I. S. P. H. I. S. T. O. R. I. A. M. V. S.
M. A. R. I. A. E.
P. A. R. T. I. S. T. A. M. W. I. L. H. E. L. M. I. C. H.

SPLENDIDISSIMO
ACADEMIA TRISECLISENI ALIISQVE NOMINIBVS
INCLYTAE

CIVITATIS ROSTOCHIENSIS

SENATVI

PATRIBVS HIS CONSCRIPTIS

DOMINIS

CONSVLIBVS

SYNDICIS

SENATORIBVS

VNA CVM

DOMINO

PROTONOTARIO

ATQVE

SECRETARIO

VIRIS

MAGNIFICIS, EXCELLENTISSIMIS,
PRAENOBILISSIMIS, CONSVLTISSIMIS,
AMPLISSIMIS, PRVDENTISSIMIS

ACADEMIA TRIESTRIS ALIISQUE NOMINIBVS
INCLYTAE
CIVITATIS ROTOMUNDENSIS
SINGVLIS ILLIS
SVIS CVIQUE TITVLIS, MVNERIBVS, MERITIS
MAXIME CONSPICVIS
ORDINIS ILLIVS DEVENERANDI
MEMBRIS

EXOPTATVM SALVTIS OMNIGENAE ET
INCOLUMITATIS CVMVLVM

FELICEM FAVSTVMQVE REGIMINIS PROVIDI
SVCCESSVM

PLACIDVM AC LONGAEVVM VITAE DESIDERATAE
VSVM

STABILEM DENIQVE ET PERENNANTEM

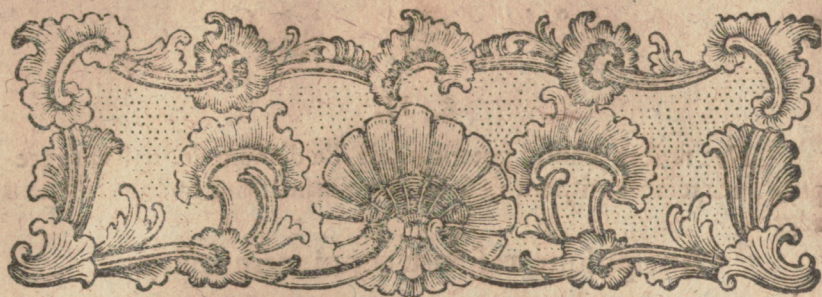
F A M I L I A R V M
F L O R E M

EX ANIMO ADPRECARI PVBLICE
SVIQVE SIMVL AD COMMENDATIONEM
GRATISSIMO PER VITAM ANIMO
EXCIPIENDAM

HOC

QVIDQVID EST SCRIPTIONIS
SACRVM ESSE VOLVIT

PRAESES,

§. I.

Si quis est *praescriptioni* locus in rebus philologico-hermeneuticis, ita, ut expositio quaelibet grammatica vna cum logica illa interpretatione ex diuturnitate temporis, quo omnibus ad vnum interpretibus ea adriserit, multum sibi iuris, praesidii atque roboris parasse videatur: non *centenaria*, longissima hac legali, sed millenaria, atque prorsus *immemoriali*, quam dicunt, praescriptione gaudet vtraque illa explicatio loci, quem rubrum opellae nostrae *noua* nuper alia donatum exhibet. In grammatica huius loci expositione metaphraetae; in logica eiusdem interpretatione paraphraetae, commentatores, oratores, omnes, ad hoc tempus vsque, quo ipso

Omnia sunt magnis experiunda viris,
conspirarunt inter se quam amicissime. De translatione quidem *salua*, quae fuit, res semper erit, sed interpretatio ista, mirabile dictu! tantam seculorum, tantam virorum multitudinem fefellisse, recentius dicitur. Contigit enim soliuagae cognitioni recentioris cuiusdam philologi, ut tandem aliquando,

Dum aliquid cupiens animus praegestit apisci,
in veram, si Diis placet, verborum: *Και προς αυτον ελευτομεθα και μονην παρ αυτω ποιητομεν* interpretationem incidisse sibi videretur.

A

§. II.

§. II.

Nec reticere diutius poterit, quis ille demum sit, qui vsu receptam, nec temere vnquam in dubium vocatam illam interpretationem adgredi

Ancipitique refutatu conuincere falsum
valeat, atque de re hermeneutica tantopere meritis

Nomen in vltimas

Extendat oras.

Est vero ille VIR PLVRIMVM REVERENDVS HEN. OLANDER, COETVS REFORM. QVI MITTELBVRAE ET GRAMBECAE PROPE BREMAM EST, PASTOR. Communicauit Is cuna orbe litterato DISSERTATIONEM PHILOLOGICAM in Ioan. XIV. 23. quae binis abhinc annis legitur in lectissima illa, quam SVMME VENERABILIS vitae ac rabiei alterius inter Germanos Woolstonii SCRIPTOR vtiliter edit, Bibliotheca Brem. et Verdensi Tom. III. p. 541. sqq.

§. III.

Prius vero, quam dissertationis illius philologicae examen instituamus, argumentum eiusdem quam breuissime fieri potest lecturis adumbrabimus. Summa quidem totius quaestionis eo redit, vt, praemissis quibusdam causis variarum Scripturae S. explicationum, verba enodanda citentur; his citatis, et euolutis praeterea scopo, persona loquente, loco, tempore, auditoribus, occasione; data deinde analysi, missisque variis interpretum sententiis, vulgaris illa et recepta explicatio proferatur; hac prolata, et motis contra eandem dubiis, noua quaedam offeratur, et commenderur postea de meliore, docendo sigillarim, quae vera sit verborum euangelicorum restrictio, quid singulae phrasae significant, quid ερχεται προς τον Πατερα, quid μονην παρ αυτω ποιειν, quam pulchre denique haec explicatio cum ipso verborum contextu et scopo conueniat.

§. IV.

§. IV.

Haec ubi scripta dederamus, reuisis scriptis, mirabamur, qui ipsa et vulgaris et noua loci Ioannei explicatio omissa a nobis sit haetenus. Neque tamen exordia-examinatiunculae nostrae refundere iuuabat, cum propter Pilatium, ut ita dicam, quem sibi quisque facilius ignoscit, tum propter spem, qua altae suae curiositatis veniam a lectoribus minus difficulter impetratum iri praesidimus. Caller quisque vulgarem explicationem, qua verbis *ελευσομεθα* atque *ποιητομεν* Christus cum Patre subiicitur, pronomine *αυτον* et *αυτω* ad *τον αγαπαντα* και *τηρησοντα* relato, ita: *Και προς αυτον (τον αγαπωντα με, και τον λογον μου τηρητοντα) ελευσομεθα (εγω και ο Πατηρ μου) και (ου μονον ελευσομεθα, αλλα και) μονην παρ αυτω (τω αυτως κεχαριτωμενω) ποιητομεν.* Cognitiorem hanc expositionem, quam ipsam defensum imus, eo praesertim consilio hic exhibemus, ut, quid intersit vulgarem inter atque recentiore interpretationem, vtriusque loquatur collatio. En tibi tandem alteram: *Και προς αυτον (τον Πατερα μου) ελευσομεθα (εγω και ο αγαπων με, ο τον λογον μου τηρητων) και μονην παρ αυτω (τω Πατρι) ποιησομεν.* Egregiam Olander hanc sibi finxit expositionem

fultosque emuniit obice postes.

Ab eodem Olandro nos vulgarem, quam Ipse dixit, explicationem defenditabimus, etiamsi vel hac in re Ipsi aliisque nouarum rerum studiosioribus, qui

Ingentes animos angusto in pectore versant,
ille forsitan

Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem.

Relicta sit, cuiunque placet, illa *επιθυμια*, quam Plutarchus definit *κινουσαν χορδας τας ακινητους.*

§. V.

Ad ipsum igitur dissertationis Olandrinae examen iam delati, ut Ille a causis variarum explicationum orsus est, ita nos a regula qua-

dam regia, quam iurium peritissimus quisque in legibus interpretandis sequi, et amat, et debet, ordiamur liceat, ab hac:

Non facile sunt mutanda, quae certam semper interpretationem habuerunt.

Continetur ea vna caussarum, ob quas vel a vulgari quacunq[ue] explicatione non temere, non siue urgente quadam necessitate secedendum est. Quo iure autem, quae iniuria ab vno Olandro mutata ea sint, quae ex vnanimi antiquiorum non magis, quam recentiorum interpretum omnium consensu certam nunquam non habuerunt interpretationem, ea quidem de re reuisorium quasi penes lectores esto iudicium. Nos vero ordine nunc totam, qua *philologica* est, Olandri dissertationem non aurificis statera, sed populari trutina examinabimus.

§. VI.

In caussas illas variarum expositionum, quas caussas Vir plurimum reuerendus §. I. dissert. suae exhibet, inquirere nihil opus est. Ambabus largimur hoc, *imbecillitatem iudicii, odium veritatis, praeeceptas falsorum doctorum opiniones, occultum etiam quoddam Numinis iudicium saepe saepius efficere, vt planissimae veritates diuinae in sensum, a vero plane remotum ac noxium, inflectantur.* Largimur et illud, *ex nimia iudicii praecipitantia manare saepe sensum apud eos, qui, vel veritatis amore ducti, nimia tamen cum fiducia probatorum ecclesiae doctorum autoritate nixi, in exponenda Scriptura S. horum vestigia premunt, et sensum ab hisce procreatum adoptant, in se nec malum, nec noxium, sed falsum tamen Deique loquentis scopo minus conuenientem.* Multifarias has rationes, ob quas *simplicissimus et verissimus sensus ab interpretibus tam veteribus, quam nouis non semper vnanimi consensu recte eruatur, sed dissentientibus opinionibus obscuratus, et euidentissimis erroribus inuolutus, miserrime saepe detorqueatur, sicco, quod aiunt, pede praeterissemus, nisi quid nobis et monendum fuisset, et mirandum.*

§. VII.

Miramur autem, vt ab hoc incipiamus, foecundissimae vnus variarum interpretationum caussae nullam c. l. factam esse mentionem. Est ea singulare quoddam perpetuumque *nouarum* rerum atque *gloriae*, inde sperandae, *studium*, quo incensi

Nil

Nil intentatum nostri liquere poëtae,
quodque ipsum, ipsa experientia testificante,

Nescio qua dulcedine cunctos
Ducit

homines peringeniosos, eoque eos, qui multum habent ingenii ad fingendum, facile adducit, ut nouis, vel paradoxis, siue sententiis, siue interpretamentis hominum rerum nouarum peraeque studiosorum accupentur admirationem. Quod vrinam Noster meminerit,

Quid non mortalia pectora cogat
Sacra noui fames,

quas turbas illa philologiae S. nullo non dederit tempore! Hanc igitur causam, in rebus vulgo receptis, probatis frequentissimam, loco suo carere, iterum miramur iterumque; nec quonam pacto ita acciderit, videmus, nisi quod, non omissa illa,

Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.

Quod ubi demirationis nostrae finem fecit, monuerimus adhuc et praemonuerimus, ut ne quid grauius in vulgarem interpretationem dictum sit, aut statutum ab Illo, qui sub ipsis auspiciis in sensum quendam euidentissimis erroribus inuolutum, a vero plane remotum, noxium, stomachosior inuehitur.

§. VIII.

Quid ex *unanimi consensu* interpretum, antiquiorum, recentiorum, doctrinae purioris, impurioris, omnium, obiici sibi posset, satis Olander videtur praesensisse. Hunc enim consensum §. II. ita praefringere annititur,

In pugnae studio quod dedita mens est,

ut ex mero *autoritatis studio* eum deriuat. *Optimi, inquit, ac celeberrimi S. S. interpretes ob studium auctoritatis non semper et in omni parte sine ullo errore verum illum sensum, ad Spiritus S. scopum proxime tendentem enodarunt: verba Christi Ioan XIV. 23. ab interpretibus, a nobis adhuc perceptis, in illum sensum flexa sunt, qui se conscientiae omni-*

um non satis commode commendabit : sed aliam in promptu habemus sententiam, quae cum scopo Christi loquentis et cum toto contextu et cum communi verborum usu rectius conuenit : quis ergo in malam partem accipiet, si ego, VERITATIS AMORE ET CONSCIENITIAE DICTAMINE impulsus vulgarem desero interpretationem. Ita Ille suas.

§. IX.

Nos contra primo quidem cum ipso faciles fatemur, obesse veritati posse nimium illud autoritatis studium, maximoque idem abusu subesse. Ast inde de hoc praecise loco statuere, singulosque eius interpretes, et commentantes, et systematicos, eosque gente, aevo, loco, mente, fide, more diffitos, singulos hos, inquam, ignobilis illius autoritatis studii incusare; huius quidem argumentationis nullam videmus rationem, nisi si indefinita, quae audit, enuntiatio vnaquaeque vniuersali cuiuslibet aequiparanda censeatur. Dicine facilius et suspitione coniecturae suboleri, an probari et argumentis exceptione maioribus euinci possit illa adsertio, decisu facillimum erit, quamquam non hoc, sed illud Olandrum in animum induxisse deprehendimus. De triplici deinde nouae sententiae praestantia videbitur postea. De amore denique veritatis et conscientiae dictamine, quo vitroque impulsus se vulgari sententiae nuntium misisse, dicam scripsisse VIR PLVRIMVM REVERENDVS contestatur, tantum abest, vt iudices hic sedeamus, vt rem potius ad Καρδιοννας T. O. M. deferamus. Liceat nobis subindicare modo, et dictamen illud *erroneum*, et amorem istum *praeposterum* esse posse. Ceterum

Conscia mens vt cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque metumque suo.

Recte praeterea Panegyricorum princeps : *Ingeniosior*, inquit, est ad excogitandum simulatio veritate. Quae quidem loca adprime huc quadrare arbitramur, sed omnem eorum παρηγορητικων deprecantes.

§. X.

Quo longiores fuimus in percensendis prioribus dissertationis trutinandae Sphis, eo breuiores erimus in binis, quae sequuntur. De
scopo

scopo Doctoris O. M. quem Ioannes loquentem inducit, nihil Olander habet, quod contra probatos, ut ait, interpretes moneat. Consentit in eo cum omnibus, sed maxime cum lumine illo et ornamento rei Reformatae, b. Lampio, praeceptore suo sibi haut satis unquam post fata venerando. Quam deinceps de *Persona loquente* confessionem pronunciat, ei nos eo, quo decet in ΘΕΑΝΘΡΩΠΟΝ ILLVM animo subscribimus. Sed quae de *tempore*, de *loco*, de *auditoribus* Discipulus Lampii perhibet, ea, quamvis ad rem, quae nobis cum Ipso est, minus pertineant, nobis tamen non satis arridere fateamur. Locum quidem nos cum D. Heumanno, vel potius Ligtfooto, non *coenaculum* in vrbe Hierosolyma, sed *Bethaniam*: fuisse remur, ibidemque Iesum, cum in eo esset, ut inde Hierosolymam proficisceretur, ea, quae Cap. hoc XIV. leguntur, ipso *Paschatis die*, non ipsa, qua prodebatur *nocte*, locutum esse existimamus; id quod praeter alias rationes verba: *εγχεροδε, αγωμεν εντευθεν* suadere videntur et statuminare. Haec vero si ita sint, de auditoribus etiam dissentiamus parumper necesse erit. Paulo nimirum maior eorum nobis videtur *numerus*, quam Olandro. Hic undecim tantum discipulos commemorat, nos duodecim certe illos omnes tum adfuisse coniiicimus. Neque enim, absentem tum infelicem illum Iudam ut putemus, propterea a nobis impetrare possumus, quod Iudas iste Thaddaeus s. Lebbaeus diserte ab homine distinguitur: *ουχ ο Ισκαριωτης*, id quod, si proditorem iam abfuisse aliunde constet, notatu vix opus fuerit. Atque sic eadem Evangelistae connotatione nostra de tempore sermocinationis diuinae locoque sententia corroboratur. Sed leuiores sunt, quae de his *circumstantiis* disputari possunt, nec multum abest, quin de his disputasse nos poeniteat.

§. XI.

Maioris vero momenti disputatio nobis §. V. dissert. philolog. eum Illo intercedit. Hic Ille totus in eo est, ut soliuagam, quam mente conceperat, cognitionem enitatur.

Heic erat artis opus,

ordine res ut panderetur. Agitur iam de *occasione* dicti, eiusque *analyfi*

analyfi. Illam quidem contextus extra omnem ponit dubitationis aleam. Datam pollicitationem Christi : και εμφανιστω αυτω εμαυτον excipiebat *interrogatio* : Κυρις, τι γεγονεν οτι ημιν μελλεις εμφανιζειν σεαυτον κ, τ, λ. Directam hanc responsionem Olander, indirectam Lampius nominat. Neque tamen praeceptorem inter et discipulum pugna intercedit alia, ac verborum, λογομαχιαν quam Dialectici vocant. Alter enim nullus negat, Christum interrogatum interroganti Iudae ipsi αποκριθηναι και αυτω ειπαι : nec vllus alter dubitat, paulo generalius ipsi responsum esse, ita vt non ad ipsum solum, sed ad τινα, quem alium cunque illius hac in re non absimilem adplicandum veniret. Atque sic et directe et indirecte simul responsa fluunt. Nos quidem responsionem eam simul repetitoriam, correctoriam, declaratoriam, vberiore vocare iuuat, quod suo loco pluribus patefceret. Caeterum neque de imprudentia, quam Lampius, neque de modesta discendi cupiditate, quam Olander Iudae interroganti tribuit, nos certi quidquam statuere audemus : de internis enim quis iure suo pronuntiet ? Olandrum vero h. l. iterum verbo *imprudētis* ludentem nos deprehendere, silentio praeterire non potuimus. Haec de occasione dicti.

§. XII.

Sequitur *analyfis* Olandri, qui, sic speramus,
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat

prouti rem planam et apertam non obscurare, sed obscuram illustrare sanctum interpretis est officium. Audiamus Ipsura αναλυταια. In responsione ad hunc scopum, ita Ipse, duo nobis occurrunt membra primaria : I. Doctrina, quam Christus de promissa hac, sed discipulis adhuc obscura, et non clare percepta manifestatione explicat v. 23. 24. 25. II. Promissio de aduocato et doctore interno, nempe Spiritu S. qui hos Christi discipulos non solum de hac, sed et de reliquis veritatibus diuinis, iis scitu necessariis intime conuinceret : vt plene intelligerent, quae ipse externis verbis illis dixerat. Antecedens membrum in duo iterum specialia membra commodissime resoluitur. Prior responsio antecedit ad demonstran-

monstrandum, quomodo Christus se vellet manifestare discipulis suis electis v. 23. Responsio altera hanc sequitur, ad explicandum, qualis sit ille mundus, cui sese nollet manifestare, et quae sit eius rei ratio v. 24. 25. Textus noster selectus in priori responsione occurrit. In eo secundum nostram conceptam analysin Christus duplicem manifestationis suae modum aut gradum docet. 1. Manifestationem MEDIATAM per inductionem propositam, et quidem tribus partibus constantem. Nam discipulis electis tribuit a. AMOREM SANCTVM, quo ipsius personam amant: QVI ME DILIGIT. b. STUDIUM SANCTVM, quo ipsius verbum retinent: IS VERBUM MEVM RETINEBIT (virumque non ita graece, sed hoc obiter) c. SENSVM AMORIS patris sui coelestis: ET PATER MEVS IPSVM DILIGET. Sic in tota inductione ex parte explicabat illam manifestationem, de qua erat quaestio. Nam in hoc amore Christus illis semper ante oculos obuersabatur valde amabilis et in coelis gloriosus. Hoc in studio semper inueniebant verum Christum, a falso distinctum. In amore patris sentiebant illum amorem dulcissimum atque coelestem, quem ipse Christus in unione cum patre, licet excellentiori gradu, sentiebat. Et hoc pacto sese illis voluit manifestare mediate. Sed praeterea etiam addidit 2. Alteram manifestationem IMMEDIATAM, antecedenti iunctam, in selecta verborum nostrorum textu: ET AD IPSVM VENIEMVS, ET MANSIONEM APVD ILLVM FACIEMVS.

§. XIII.

Vestrum, lectores, de hac analysi iudicium! nec de tota quidem, sed de palmaria illa textus selecti, quem vocat, de duplici nimirum illo manifestationis diuinae modo graduue. Diuisio omnis diuidendi, quod dicunt, fundamentum necessario supponit. Nos vero eiusmodi quidpiam cogitando vix adsequi valeamus. Quodsi enim, quod sole clarius est, responsio interrogationem supponit; illa vero, quod non minus luculenter patet, huic ex arte congruit, neque, quod iridem in aprieo est, amplius quidquam continet, nisi, quod ad hanc pertinet vel simpliciter soluendam, vel vberius declarandam: sequitur, vt, cum in substrata interrogatione de duplici quadam manifestatione sermo non sit, diuisio illa ex responsione etiam exulare de-

B

beat.

beat. Quod ut pateat, cogitemus ipsum pollicitationis, interrogationis atque responsionis argumentum. Pollicebatur Christus: *Ο έχων τὰς ἐντολάς μου, καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου· καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτόν, καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν.* Nihil hic Iudae obscurum aut intellectu difficile, praeter hoc: *ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν.* Hinc interrogatio: *Κύριε, τί γεγονός, ὅτι ἡμῖν μέλλεις ἐμφανίζειν σε αὐτόν καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ;* Liquet inde, ludam de immediata quadam et proxime futura manifestatione cogitasse. Sed qualis nunc Christi responsio? Est repetitoria; repetitur enim omnis illa, quam Christus sese manifestaturus supposuerat, obiecti receptiuitas, uti barbare dicitur, *το ἀγαπῶν τὸν Κύριον Ἰησοῦν καὶ τηρῶν τὸν λόγον αὐτοῦ.* Per hoc suppositum ex parte hominis aliud etiam ex parte Dei repetitur, quod nulla obscuritate laborauerat, hoc est *ἡ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς;* quid enim *ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου* atque *ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν*, quid inter utramque hanc dictionem interest? Quid denique dubii, *το ἐμφανίζειν σε αὐτόν* per *ερχεῖσθαι πρὸς τινὰ καὶ μόνην παρ' αὐτῷ* ὅτιεν vberius declaratum, explicatum, earumque phrasium h. l. constructione *το· καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτόν* implicite repetitum esse? Qualis tandem correctio tãcita his verbis insit, nec non illi *τίς* in relatione ad *ἡμῖν*, dictu opus non est. Est igitur responsio Christi, uti supra (§. XI.) iam diximus, repetitoria, declaratoria, correctoria, vberior.

§. XIV.

Atque ut melius etiam res procedat, vocemus, quaeso, *interpunctionem* in auxilium. Apparet ex illa, quod ex ipsa dictionis natura iam elucet, esse hic periodum, quam dicunt, compositam eamque crypticam. Euoluto utroque membro, antecedente illo et consequente, tota periodus haec erit: *Εάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει· καὶ, εὐάν ὄντως εὐρεθῇ τοιοῦτος· ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν κ. τ. λ.* Antecedens constat binis, consequens ternis membris, quae trias arctissimo quodam vinculo, polysyndeto *καὶ·καὶ·καὶ* continetur. Duo autem

autem illa vnica esse antecedentis membra, ex versu sequente patescit, vbi sola *πρωτασις* per oppositionem repetitur, *ελλειπομενης της αποδοσεως*, quippe quae attentiori cuius lectori suppleru facillima. Sic fere: *ο μη αγαπων με, τους λογους μου ου τηρει*. E. και ο Πατηρ μη ουκ αγαπησει αυτον, και προς αυτον ουκ ελευσομεθα, ουδε μονην παρ αυτω ποητομε". Itaque si η αγαπη του Ιησου atque τηρησις του λογου αυτου vnice ad antecedens et obiectum manifestationis; η αγαπη του Πατρος autem et ελευσις et παραμονη singulatim ad consequens et εμφανισιν ipsam pertinent: cogitur, Olandrum, qui ex membro consequentis membrum antecedentis, ex obiecto εμφανισεως εμφανισιν aliam efficit, nulla naturae dictionis, nulla interpunctionis ratione habita,

miscere quadrata rotundis,

adeoque analysin ab Ipso datam perstinatu minus dignam existere.

§. XV.

Itaque vt Olander minus stabili analysi sua suam sententiam foliagam praestabilire necesse duxit, sic nobis, iure quodam talionis aut retributionis, fas esse ducimus, vt sententiam Nostratium vulgarem vulgari eorundem eaque planissima analysi verborum euangelicorum praemuniamus. Fiet, speramus, hac oppositione, vt opposita iuxta se posita tantum, quantum sat est, illucescant, eoque facto lector, veritatis amans, in nassam nostram pertrahatur. Dabimus proinde delineationem quandam, *capitis* quidem XIV. totius breuiorem, *com-
matis* XXIII. connexorumque paullo prolixiorem. Satis accurata nobis videtur totius cap. *partitio*, qua illud in tres secatur partes, quarum *PRIMA* *sistit* CONSOLATIONES, quibus *Christus* *discipulorum* *suorum* *animos* *moerore* *ob* *abitu* *Eius* *fractos* *a* *tristitia* *reuocare* *et* *laetitia* *perfundere* *intendit*. *Has* *vero* *consolationes* *PRIMO* *ordine* *con-*
sinnio *profert*, *adducitque* 1) *fidem* *eorum* *in* *Deum* *et* *ipsum* *Christum*, *v. 1.* 2) *mansiones* *in* *domo* *Patris* *hoc* *abitu* *parandas* *v. 2.* 3) *reditum* *Domini* *et* *assumptionem* *eorum* *in* *gloriam* *v. 3.* 4) *gloriae* *magnitudinem* *v. 4.* *Haec* *rationes* *erant*, *quibus* *discipulos* *suos* *Christus* *consolatur*. *Harum* *oc-*
casione

occasione DEINDE prolata discipulorum soluit dubia CVM Thomae, cuius exceptionem habet v. 5. sed diluit eam Christus v. 6. TVM Philippi, cuius ex responsione Christi Thomae lata obiectio v. 7. 8. cui quidem ex esse responsione sua satisfacit Christus. v. 9. 10. 11. Exemtis sic Apostolorum dubiis, ALTERA parte continentur PROMISSIONES, quas itidem PRIMO proponit: promittit namque 1) dona miraculosa v. 12. 2) certissimam precum exauditionem v. 13. 14. dummodo Christum amaturi sint et praecepta eius, imprimis de fide, seruaturi v. 15. 3) communionem cum Spiritu S, paraclete v. 16. cuius incapax subiectum, mundum scil. remouet v. 17. 4) communionem cum ipso Christo v. 18. 19. 20. sc. in apparitione eius post ζωωποιησιν, propter quam et illis vitam gratiae et gloriae promittit, dummodo praecepta sua seruaturi sint, vero amoris κερηστω; tum enim discipulis communionem hanc secum promittit infallibiliter v. 21. Iam vero Iudas scrupulum conceperat ex versu 19. HINC Christus defendit quasi promissiones suas aduersus Iudae dubium, quod is eloquitur v. 22; respondet ad illud Christus v. 23. 24. rationem indicans, quare se mundo non gratiose reuelet inhabitando, defectum sc. fidei et amoris. Haec tandem excipit TERTIA pars, quae CONCLUSIONEM infirmat v. 25 - 31. consistit ea in iterata excitatione ad tristitiae proscriptionem et gaudium, cui repetita consolationis argumenta adnectuntur. Recordemur hic, amabo, quid inter nexum et ordinem intersit. Nexum scientificum s. systematicum in Scriptura S. frustra quaerimus, sed ordinem concinum vbicunque inuenimus. Atque hic ordo est, qui analysi eruitur; quo circa a praestantia illius ad huius perfectionem concludere licebit.

§. XVI.

Militat ergo pro nobis brevior illa totius capitis adumbratio; sed paullo amplior haec *commatis XXIII. repraesentatio* multo amplius commilitabit. Ex promissa Christi manifestatione Iudas scrupulum animo impotenti suo conceperat; quem scrupulum Christus comiter eripere studebat. Aiebat igitur „*mirandum Iudae minime esse, quod non omnibus ipse se ostensurus sit, quippe cum et Patri iste mos sit, ut se non patefaciat, nisi sui amantibus: Patris autem se esse imitatore, ipsis constet ex Matth. XI, 25. Ioan. VI, 44. Repetit autem, quod supra dixerat commate XV. et XXI, dilectionem nullam Patri sibi que probari, nisi*

nisi quae sedula praeceptorum suorum obseruantia efficax sit. Atqui huiusmodi haut infucatae, haut inerti *εὐχαρῆ* pollicetur felicitatem, emphatica quadam gradatione inuolutam. Conficit eam AMOR Patris admodum adfectiuus et effectiuus, summis amoris diuini signis, documentis, beneficiis redundans: nec amor ille solum, sed ADVENTVS etiam, sensus ille gratiosissimae praesentiae diuinae iucundissimus: nec denique vel aduentus iste solum; sed PERMANSIO etiam, stabilis ex parte Dei gratiosi illius amoris, gratiosae huius praesentiae et inhabitationis et operationis perseuerantia et incrementum. Declarat igitur, vt laetissima haec indicia propioris familiaritatis a se et Patre non quibusuis exhibeantur, sed sui tantum amantibus: ita, quisquis praecepta sua non obseruet (obseruare autem ea neminem hominum de mundo) eum ipsum se non diligere, ac proinde honore illo manifestationis et commodo indignum esse: vt vero Pater omnes Filii vere amantes dicto feliciores reddat; ita nec mirum esse, si nihil honoret eos, qui Huius praecepta speruant, praecepta, quae non ab Hoc originaliter profecta sint, non suo reperta ingenio, sed ab ipso Patre emanarint.“

§. XVII.

Haec quidem qui secum reputarit, pedibus ibit in sententiam; quamuis vulgarem, nullum tamen interpretum dissensum huc vsque expertam, ex qua vltima commatis XXIII. verba ita suppleta intelliguntur: *Και προς αυτον (τον αγαπωντα με, και τον λογον μου τηρησοντα) ελευσομεθα (εγω και ο Πατηρ μου) και μονην παρ αυτω (τω ευτως κεχαριτωμενω και εν τη χαριτι εσηκοντι) ποιησομεν.* Repetita hac expositione ex superioribus (§. IV.), iuuat ex proxime antecedentibus (§. XVI. XVII.) paullo breuius ea repetere, quae eidem expositioni maxime inseruiunt, nouaeque illi, quam Olander dedit, palmam facile praeripiunt. Colligimus inde hunc in modum: Pollicebatur Christus; *εγω εμφανισω εμαυτον τω αγαπωντι με.* Subsumebat Iudas de se et discipulis; *ημεις εσμεν οι αγαπωντες αυτον ημιν ουν εμφανισει αυτος εαυτον.* Sed quum priuata eiusmodi εμφανισεις non exhauriret spem atque expectationem publicae εμφανισεως solennitate, splendore, maiestate plenissimae; instabat quaeritans; *ινατι*

ημιν, Κυριε, και ουχι τω κοσμω; Ad utrumque respondet Christus:
 I. Εγω εμφανισω εμαυτον παντι τω αγαπωντι με. Hanc thesin
 quasi ita firmat: Ωτινι ο Πατηρ εμφανιζει εαυτον, αυτω και εγω εμ-
 Φανισω εμαυτον. Ο δε Πατηρ ουκ εμφανιζει εαυτον ει μη τω αγα-
 πωντι αυτον. πας δε ο αγαπων με αγαπα και τον Πατερα' ο Πα-
 τηρ ουν αγαπηται, ον εγω αγαπητω' οντινα δε αγαπητομεν, προς
 αυτον και ελευσομεθα και μονην παρ αυτω ποιησομεν. II. Ου δυνα-
 μαι εμφανιζειν εμαυτον τω κοσμω. Alteram hanc thesin ita probat:
 Ο λογος μου ουκ εστιν εμος, αλλα του πεμφαντος με Πατρος. Πας ουν
 ο μη τηρων τον λογον μου, ουκ αγαπα ουδε με ουδε τον Πατερα. Ο δε
 μη αγαπων ημας, ουκ αγαπηθησεται υφ ημιν' ον δε ουκ αγαπητομεν,
 προς τουτον αυτον ουδε ελευσομεθα ουδε μονην παρ αυτω ποιησομεν.
 Sic sole, opinor, clarius adparet, vulgarem et analyfin et expositionem
 non sine aperta verborum παρερμενεια cum noua illa ab Olandro ex-
 cogitata commutari posse. Neque tamen prius epinicium canere
 licebit, quam remotis Olandri contra vulgarem interpretationem ob-
 iectionibus, trutinatisque iis, quas pro noua sua subduxit, rationibus.
 Illae quidem refutatu, hae confutatu, aequae si fuerint faciles, facilis
 erit totius litis diremtio.

§. XVIII.

Reuersi itaque eo, unde diuersi paullulum eramus, p̄rgimus in
 examinanda Olandri dissertatione, cuius §. VI. nunc nobis datur ob-
 uiam. Agitur ibi de *uariis* interpretum expositionibus, quaque de
 causa adductae illae non sint, indicatur. Nos vero nullam omnino
 hic nouimus *uarietatem*. Neque hoc miram Olandro videatur, aut eo
 tantum consilio dictum, vt Ipsi vbilibet contradicatur. Distinguet
 enim Ipse sine dubio, vti nos supra iam distinximus, inter expositi-
 onem grammaticam atque logicam. Quod ad hanc attinet, distinguat
 porro, quaesumus, inter verbalem illam atque realem s. doctrinalem.
 Facta hac distinctione, illam philologico-exegeticam, hanc exegetico-
 dogmaticam s. systematicam dicat. Atqui si de hac Ipsi sermo est,
 concedimus *uarietatem*, sin de illa, negamus eam atque pernegamus.
 Nam

Nam philologicæ diuersam h. l. expositionem nemo vquam
Inter Graios, qui vera requirunt,
diuulgauit alicubi, præter Olandrum, quæque is sibi
noua dux accedere gaudet

Nomina.

Sed de varietate realis, quam diximus, seu doctrinalis, *de futilibus hæreticorum et fanaticorum ad h. l. figmentis, de serie illa tam antiquorum, quam nouorum interpretum, eorumque sententiis*: de his, inquam rebus dogmaticis Angeronae litandum erat, neque propterea quidem, quod diuitias librorum aut copiam lectorum interpretum ostendere non iuabat, sed quod dissertationem PHILOLOGICAM scribere iuuerat. Dedecet enim Philologum, iis, quæ ad philologiam minime pertinent, silentio peplo non inuolutis, vagari extra oleas.

§. XIX.

Restat igitur vna vulgaris illa, recepta et inueterata expositio, cuius summam Auditor Lampii §. VII. differt. suæ ita exhibet: 1) *Aduentus et mansio, de qua hic sermo est, restringitur ad Deum Patrem et Filium.* 2) *Illorum aduentus et mansio porro restringitur ad illum, qui Christum diligit.* 3) *Res, significata per aduentum et mansionem, illis (cordatioribus interpretibus præter Olandrum omnibus) est bonum illud gratiæ, quod fideles in hac vita in communionem cum Deo foederato mediate participant per Spiritum obsequationis.* Postremum hoc membrum huius loci non est. Pertinet ad forum exegetico-theologicum. Prioribus autem binis numeris quæ commemoratur restrictio, vtraque ea consensum omnium omnino philologorum interpretum, cuiusuis æui, cœtus, ordinis, experta, inter Nostrates maxime obtinuit, obtinet, obtinebit. Verba illa in litem vocata partem pericopæ cuiusdam euangelicæ constituunt, quæ coetui nostro quotannis die Spiritus S. in Apostolos effusi memoriæ dicto pro concione exponitur. Quantam igitur gratiam Olandrum a coetu nostro putatis iniisse, qui meliora eum, et veriora, et conscientiæ probatiora doceri voluit! Id si reuera voluit, vel ea de voluntate sola nobis collaudandus esto: sin
maculam

maculam vulgaris in restringendo erroris, vsuque receptae, et ciuitate quasi donatae hallucinationis Nostratibus inurere Ipsi collibuit: dictum sibi putato illud Comici:

Adeo vobis videmur esse idonei,
In quibus sic illudatis?

§. XX.

Quo iure autem, quae iniuria Olander illuserit in Nostratibus, in his nimirum, qui erroneam quandam restrictionem systematibus (vbi binis praecipue locis, de SS. Trinitate, de vnione mystica, dictum nostrum tanquam probans non solum, sed pro sede doctrinae etiam venditatur et vsurpatur) commentariis, sermonibus sacris, cet. intulisse Ipsi dicuntur: illud quidem postea videbitur in fine. Nec diffitemur, eam, quam venerandis Nostratium nominibus debemus, pietatem vna cum vsu illo homiletico maxime animum adpulisse ad scribendum, illis quidem vt parentaretur, hic vero ab innouatione vt vindicaretur. Quo animo, veritatis siue antiquitus siue recentius cognitae amantissimo, nunc in arenam cum Illo descensum, geminamque spartam, Respondentis alteram ad eas, quas subornauit obiectiones, alteram Opponentis iis, quas sibi subduxit, rationibus, quidquid res ipsa postulauerit, vtramque hanc spartam, quantum humeri valent, in nos susceptum imus. Ceterum, etsi veremur, vt Ille aduentitiae illi sententiae, siue casu, qui, iudice Cicerone, veritatem interdum imitatur, siue incredibili quadam ingenii vi animo nouae interpretationis dudum eupido conceptae, vt nuntium huic mittat, propterea maxime, quod,

Turpius eiicitur, quam non admittitur hospes:
confidimus tamen, fore, vt Ipse cogitata nostra et disputata in partem accipiat opinione meliorem.

§. XXI.

Vulgarem illam explicationem genuinae Seruatoris sententiae consentaneam esse, *semper se dubitasse* Olander ait §. VIII. dissent. suae, neque adhuc solum dubitare, sed contrarium iam statuere. Quid

Quid ex hac *semper-dubitatione*, quam tamen non nisi pro certo quodam verborum ornamento habere cogimur, quid inde colligere liceat, vel Ipsum latere non poterit. Prodit ea videlicet animum a Pyrrhonismo hermeneutico propius remotum : sed Pyrrhonismo nulli, vllibi scientiarum

curuo dignoscere rectum,

datum est. Atque eadem illa *semper-dubitatio* adnumeranda nobis videtur esse palmariis *caussis variarum* quarumlibet Scripturae S. explicationum. Dolemus autem, Auditorem Lampii diutius sempiterna illa dubitatione fluctuasse, nec prius Eum in indubitam suam restrictionem incidere potuisse. Sed si inciderit dudum, magis etiam dolemus, Noltrates eam tam diu celatam ab Ipso fuisse, quorum tamen intererat plurimi, illam citius cognouisse, per ea, quae proxime supra dicta sunt. Quis tandem casus (nam casui haecce nouitas cum sexcentis aliis plurimum debet) quis casus, inquam, *semper-dubitationem* illam sententiae nouae matrem quasi, vel obstericem fecerit, de eo altum apud OL. est silentium. Nobis quidem, si quid coniectando valeamus, coniectura, quae sequitur, maxime probabatur ante quam ad probabiliorem quandam deferebamur. Coniectura, quam feceramus, haec est: Olandrum diu multumque de vulgari illa interpretatione dubitantem, et alia super alia meditantem, forte demum fortuna in nouam eam restrictionem incidisse: legisse Eum, exemplo rem vt illustremus, Theologum illum Anglum Guil. Perkinium, qui Opp. theol. p. 99. ad definitionem vitae aeternae dictum illud Ioan. XIV. 23. allegat. Nec male quidem, si non de consummata, sed inchoata aeterna vita sermo fit. Sed coniecturam modo de eo, quod fieri forte potuerit, non eius, quod factum sit, diuinationem, cum lectoribus communicare volumus, probabilius quippe aliud quoddam infra daturi.

§. XXII.

Pergimus itaque ad causas illas fonticas, quae Olandrum *videre* vetuerunt, *cur aduentus et mansio ex necessariis et irrenocabilibus caussis ad Deum Patrem, vnitum cum Filio, restringi debeat.* PRIMA quidem

C

dem

dem earum haec est: *In oeconomia gratiae etiam Dei Filius Θεανθρωπος artissime iunctus est cum fidelibus. Atque in toto verborum, pulcherrime connexorum, contextu primarium subiectum, de quo in continuo sermone et uno quasi habitu aliquid praedicatur, sunt discipuli, qui fide et amore cum Christo coniuncti sunt.* Duplex, ni fallimur, argumentum hic substruitur, quod utrumque ad syllogismos reuocabimus, ut rite recteque procedat disputatio. Primi igitur Syllogismi haec fere forma erit: *Si Christus iam per fidem et amorem artissime iunctus est cum fidelibus, aduentu et mansione artius cum ipsis iungi nequit. E. falsa illa restrictio. Sed verum illud. E. et hoc.* Ita sine dubio Olander. Nos vero, etsi cum forma syllogistica vel ponderis aliquid obiectioni Ol. addidisse videamur; eo tamen facilius etiam fallaciam eiusdem deregemus. Sapit ea fallaciam *disiunctionis*, facit disiunctiua ex coniunctiuis. Disiunctio ipsa, qua omnis syllogismi, quem formauimus, hypothetici consequentia innitur, haec est: *Christus artissime iungitur cum homine aut fide et amore, aut aduentu et mansione.* Quis ferat hanc disiunctionem? Quis dixerit, formulam: *vbi illud, ibi hoc etiam*, commutari posse cum hac: *aut illud, aut hoc: E. si illud, non hoc.* Quis ergo, conditionem antecedentem cum effectu consequente, ex alia aliaque parte, disiungi recte posse stauerit? Atqui fides et amor *ex parte hominis* sunt conditio antecedens gratiae consequentis, aduentus illius et mansionis *ex parte Dei et Christi.* Qui legit textum: *εαν τις αγαπα με κ. τ. λ.* is conditionem legit et consequentem. Iam vero vbi conditio antecedens ex parte hominis, ibi gratia etiam consequens ex parte Dei Christique. Verum igitur est: Christum per fidem atque amorem artissime cum homine iungi. Conuertamus hanc enuntiationem per equiparationem. Erit haec: Christus ad hominem vere credentem suiue amantem venit, apud ipsum mansurus. Hoc facto, syllogismus ille, aliam iam nactus faciem, erit hic: *Si Christus per fidem et amorem artissime iungitur cum homine (ita scil. ut ad eum veniat mansurus), aduentu et mansione artius cum ipso iungi nequit. Est autem illud, E. et hoc.* Hoc argumentum vtraque manu amplectimur; neque Olandrum dissentientem amplius habemus. Habemus

Habemus, quod volumus. ALTERVM deinde, quod paullo ante descripsimus, Olandri argumentum, in formam syllogismi redactum, hoc est: *Si in toto verborum contextu primum subiectum sunt discipuli, fide et amore cum Christo iuncti; cogitur, ut ad Christum et discipulos aduentus et mansio restringi debeat. E. non uti vulgo ad Christum et Deum Patrem. Illud autem cum fit, est etiam hoc. At perperam sumitur adsumtio. Verba Christi periodum compositam constituunt, uti supra demonstrauimus. Conuertamus eam, licet, in simplicem. Ecce conuersam: Ο αγαπων με και τον λογον μου τηρητων, ουτος εστι ον αγαπησει ο Πατηρ μου, ουτος εστι προς ον ελευτομεθα, και ουτος αυτος εστι παρ ω μονην ποιητομεν.* En, quaeso, primum illud subiectum, de quo (vtar verbis ipsius Ol.) in continuo sermone et vno quasi halitu aliquid praedicatur. Praedicatur autem praecipue hoc: Eunt, qui Jesum vere amat, *obiectum* esse gratiae aduentantis et permanentis Dei Patris insigniter adamantis, Filiique incredibilem illam gratiam pollicentis:

Quoque magis redamat, magis et redamatur ab illo.

Itaque ille *solus* primum est cum subiectum, tanquam is, cui diuina promissa sunt, tum obiectum, ceu is, in quo implenda ea veniunt.

§. XXIII.

ALTERA, quae ibidem, §. VIII. legitur, haec est **OBIECTIO** Ol. *Praeterea etiam statuo, inquit, realem hanc explicationem tam in toto, quam in parte cum proximo verborum contextu minus recte conuenire. Si enim per aduentum et mansionem P. et F. intelligitur bonum illud gratiae, quod fideles gradatim in hac vita participant per Spiritum obsequationis, nonne tunc Christus, ex collatione verborum proxime antecedentium: ET PATER MEVS DILIGET EVM, idem fere per idem explicasset? Ille enim amatur a P. in hac vita, quem ita ab aeterno propter Christum et unionem eum C. amauit, ut in tempore gratiae illum amorem gradatim participet, eumque per Spiritum obsequationis in corde sentiat Rom. V. 5. Iam autem Theologi in verbo diuino nullam ταυτολογιαν aut inanem quandam verborum aut phrasium, vnā eandemque rem significantium, repetitionem admittunt, quae tamen hic exsur-*

gere videtur, si vulgaris illa interpretum explicatio conceditur. Fiat et ex hac obiectione syllogismus: Ex quacunque explanatione aperta exsurgit ταυτολογία, illa in mendo cubat. Sed ex vulgari cet. E. Propositionem facile largimur; adsumtionem vero minime probatam Olandrum dedisse, aequè facile probamus. Est vero της ταυτολογιας eadem fere ratio, quae famosissimae εναντιοφανειας. Dictu vtraque perfacilis, sed perdifficilis probatu. Fuit tempus, quo vtroque genere omnia perstreperè consueuerant. Fuerunt, qui, gloriolam in mustaceo quaesiruri, in genus vtrumque declamitarunt; sed successu, et cordatiorum praesertim applausu, plane destituti. Hodie quidem eiusmodi nodus in scirpo quaeri desit, nec quisquam ea de causa scribendi suscipit impudentiam. In ταυτολογιας inprimis, Scripturae S. ad fingendis, opera semper perditur atque oleum, etiam si in libro maxime perspicuo, atque ad omnium captum egregie accommodato, sexcentis plures επεξηγησεις speciem ταυτολογιαων mentiantur. Neque tamen opus est, vt ostendamus, quid ταυτολογιαων inter et επεξηγησιν intercedat discriminis, quum tantum absit, vt illa lateat in verbis euangelicis, vulgari restrictione explicatis, vt multo potius plus quam haecce ibidem deprehendatur. Quod si enim, cogitato primum amore aeterno atque infinito ex parte Dei, hominis deinde ex parte praesentior quidam et efficacior gratiosi illius amoris diuini sensus cogitatur; quis vnã eandemque rem cogitari dixerit? Quis igitur per το αγαπαν et ερχεσθαι κ. τ. λ. idem per idem, indigno ταυτολογιας vitio, explicatum adfirmauerit cum Olandro? Sed

Grande locuturi nebulas Helicone legunt.

Nos vero illa αταυτολογια, quam demonstrauimus, mouit merito, vt locum hunc ei, quem nobis fecimus, indici expurgatorio ταυτολογιαων Scripturae S. exprobratarum, iam insertum, mox inde rursus expungeremus.

§. XXIV.

TERTIA Ol. obiectione vulgarem illam explanationem scopo Christi proximo conuenire negat. *Voluit Christus, sic Ille, specificè in contextu*

textu verborum demonstrare singularem modum, quo Patris veritas in unione cum Filio manifestanda esset. Id Christus alibi clarioribus verbis explicat, e. gr. Ego et Pater unum sumus Ioh. X. 30. Hic loci tantum voluit explicare modum et gradus, quibus veritas et gloria ipsius manifestanda esset fidelibus. Quomodo id fiat mediate, per partes explicauerat in verbis proxime antecedentibus, et quomodo id futurum sit immediate, in subsequentibus exponit. Colligamus ex hisce syllogismum: Quaecunque explicatio scopo verborum explicandorum proximo non conuenit, ea verbis ipsis non conuenit. Sed vulgaris cet. E. Adsumptionem probaturus Olander scopum ipse effingit, quem explodat, scil. hunc: voluisse Christum singularem hic demonstrare modum, quo modo Patris veritas in unione cum Filio manifestanda sit. Negat, hunc Christo scopum fuisse, ita argumentans: Quidquid alibi clarioribus verbis a Christo explicatum legitur, illud h. l. scopo ipsius non conuenit. Sed veritas Patris cet. E. Adsumptionem facile probauit, propositionem aegre vel nunquam probatam dabit. Scopo illi, cui vulgarem explicationem conformata perhibet, alium substituit, eumque arbitraria sua, quam supra iam examinauimus, αναλυσει et διχοτομια, mediata nimirum et immediata illa veritatis et gloriae ipsius Christi manifestatione superstructum. Corruit itaque vna cum analyfi scopus, quem fecit, proximus. Nos quidem proximiorum, vt ita dicamus, scopum ignoramus, praeter hunc: voluisse Christum Iudae interroganti satisfacere et profari causam, cur sese suis, non mundo, manifestaturus sit, quem admodum ipse Pater, cuius maxime aemulus sit, manifestare sese possit, velit. Atque huic scopo, quem superiora comprobant, accuratius conuenit vulgaris explicatio. Quanto planior ergo ille, tanto haec firmior reputanda.

§. XXV.

Sed QUARTA superest Autoris anti-lampiani obiectio, eaque copia verborum ceteris paullo prolixior. Habet ea nervos suos; atque nos, facta illius anatome, hos succidere, quam totam eam descriptam dare, malumus. Nec dubitamus, quin mentem Ol. sat accurate exprimamus, obiectione Eius hanc syllogismi in formam redacta: Quaecunque explicatio analogiae fidei repugnat, vera esse non potest. Sed

C 3

vulga-

vulgarem interpretationem analogiae fidei repugnare, sublimit Ille, indeque, veram eam esse non posse, concludit Quae quidem conclusio legitime processisse vt videatur, suppeditatur adsumptionis approbatio, huius tenoris: Quaecunque explicatio veritatibus de Deo et Patre et Spiritu S. reuelatis repugnat, ea analogiae fidei repugnat. Sed vulgaris interpretatio repugnat PRIMO doctrinae de Deo Patre reuelatae. Namque, sic Ipsum probantem iam inducamus, nullibi in tota Scriptura S. alius occurrit locus, vbi Patri secundum unionem cum Filio aduentus et mansio in relatione ad ecclesiam tribuitur. Legimus quidem de Patris regno adueniente, sed non de ipsius Patris aduentu et mansione. Aduenit ille et manet in ecclesia, qui ab alio quodam mittitur. Sed Pater in oeconomia diuina et gratiae a nemine mittitur. - Aduentus et mansio tum Filii, tum Spiritus S. in ecclesia et credentium cordibus est phrasis in sacris vsitata; sed dubito, an vllibi Pater propter opus oeconomicum in ecclesia aduenire dicatur. Neque vero difficilis erit ad haec obiecta responso. Productis scil. locis, in Mose, Prophetisque et Psalmis non adeo infrequentibus, vbi Deo Patri gratiosior tribuitur aduentus et mansio: productis, inquam, his locis, intelligetur, quae-nam Olander fides habenda sit, confidentius de rebus, quae in tota Scriptura S. nullibi legantur, pronuntianti. Producimus igitur, nec mala fide Exod. XIX. 9. XX. 17. 21. Lev. XXVI. 12. Is. LVII. 15. Ez. XXXVII. 27. Hof. V. 15. VI. 3. Ps. XLVI. 5. 6. LXXXIV. 2. Quorum locorum summam quasi Paulus exhibet 2. Cor. VI. 16. Καθως ειπεν ο Θεος* οτι ενοικησω εν αυτοις και εμπεριπατησω. Addimus tandem Iac. IV. 8. Quae cum ita sint, nulla erit, quam Olander vulgari interpretationi adfingit, pugna cum analogia fidei. Neque de Spiritu S. lis erit intereritu difficilis. Olander quidem: Si Christus, inquit, voluisset explicare id, quod interpretes vulgo supponunt, nonne Christus, si hoc ipsi placuisset, ad clariorem rei demonstrationem addere potuisset: Et Spiritus meus, qui a Patre procedit, veniet ad illum et mansionem apud eum faciet? Quid? si hic regeramus, Christo illud ideo non placuisse, vt; caueret sibi abs ταυτολογια s. vitiosa quadam repetitione, quam verbis suis temere olim adfictum iri praeuiderit? Potuisset vti- que Christus verbo ελευσομεθα addere ο Πατηρ, εγω, και το Πνευμα

το αγιον: potuisset haec, inquam addere; sed quum το εγω ipso verbo, ο Πατηρ eodem commate, et το Πνευμα της αληθειας, ο ο κοσμος ου δυναται λαβειν - ο παρ υμιν μενει και εν υμιν εσαι vl. 17. contineatur, mirum profecto non est, Christum addere illa noluisse. Prius vero, quam vltimam hanc obiectionem mittamus, fatendum eriam erit, aliquid inibi prorsus intactum a nobis merito relinqui, illud sc. quod de typo aduentantis et remanentis columnae nubis et ignis contra Lampium ab auditore disputatur. Nihil enim res typicae ad forum philologicum, Linquntur iudicibus aliis, iisque non incomperentibus.

§. XXVI.

Examinatis haecenus, ne dicam remotis, Ol. obiectionibus, aliam iam personam induti, obiectiones nosmet ipsi moliemur, easque contra *sententiam ab Ipso adstructam, Ipsoque iudice, cunctis praeiudiciis sepositis, ad simplicissimum et clarissimum huius dicti sensum eruendum magis idoneam censendam, directas.* Liceat hic ad *praeiudicia, quorum Ille §. IX. mentionem iniicit, applicare, quae sequuntur:*

Nimirum idem omnes fallimur, neque est quisquam,

Quem non in aliqua re videre Suffenum
Possis: suus cuique attributus est error.

Ol. quidem ad praeiudicia antiquitatis atque autoritatis digitum videtur intendisse: nos vero, praeiudicium praeiudicio locum facere posse, alias edocti, propemodum veremur, ne Ipse grauiori quodam labore praeiudicio, quod *praeiudicium simplicitatis, claritatis, conscientiae, semperdubitationis,* dixerimus, vsi terminis Olandro familiarioribus. Cuius generis praeiudicia in eo consistunt, vt nulli subscribatur verborum sensui, nisi, qui vacet mysterio, omnique dubitationis ansa, vel ad eam redigi possit simplicitatem claritatemue, vt conscientiae, nescio cui, proberur, conscientiae, qua nihil quisquam verum putare teneatur, nisi quod simplicissimum, quod clarissimum, quod *studio* illi non credendi, sed *consciendi* acceptissimum. Quid eiusmodi praeiudicia valeant, quid ferre reculent, exemplo suo nos docuit Olander. Agendum, arcem causae, quam subornauit, ipsam nunc inuadamus.

§. XXVII.

§. XXVII.

Quem modum probandi Noster §. IX. dissert. suae indicauerat, eum reliquis denis strenue persequitur. PRIMO nunc quidem totus in eo est, ut fructus carpat eius, quam contra vulgarem interpretationem instituerat, disputationis. Concludit inde §. X., *verba textus posse et debere restringi primum in verbis: adueniemus et mansionem faciemus, ad Christum, unitum cum discipulis; et deinde pronomem repetitum αὐτου, αὐτω debere referri ad Deum Patrem, cuius respectu in verbis proxime antecedentibus dictum erat: Et Pater meus ipsum scil. qui me diligit, et verba mea retinebit, diliget.* Ita concluditur ex sumtis praemissis. Nos vero, ubi sumta illa refellimus, eundem laboris nostri fructum capere audemus, ut indidera concludamus, refutatam iam posse et debere haberi istam conclusionem.

§. XXVIII.

ALTERVM, quod Olander sibi imposuerat, munus erat docendi, *quid singulae phrasae conuenienter stilo sacro significant.* Haec igitur eo pertinent omnia, ut nouae suae restrictionis appareat *possibilitas*; cui quidem, si nihil habeamus, quod opponamus, recordamur, sexcentis in locis sensum quendam verborum satis superque commodum esse *posse*, nec verum tamen ibidem reapse *esse*. Iam vero videamus, quid Ille, eruto singularum phrasium significato, praestiterit, ut iudicari etiam de illa possibilitate possit. Egregium Ille ingenii documentum edit §. XI. diss. suae, ubi *generatim supponit, in singulis phrasibus elegantem exhiberi allegoriam, siue allusionem ad inquilinos, hospites et viatores, imprimis ita, ut hic prae aliis sint contemplandi commigrantes viatores, qui consanguineitatis, amoris et amicitiae vinculo inter se coniuncti sunt, qui ambulant una eademque via, qui habent unum eundem patrem et patriam siue statum permanentem, quo tendunt, et quo gradatim deducuntur.* Haec illa allusio est, quam Ipse rei statum egregie depingentem iactat, et conscientiae suae se satis commendantem. Hanc Ille prioribus sex Cap. nostri versibus respondentem sistit, *ubi Christus multa de se ipso explicat attributa, quae viatori, cum aliis migranti, propria sunt, ubi Is loquitur de μοναῖς πολλαῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ*

αυτου et de discipulis commigrantibus, et portionem habentibus cum ipso in domo Patris, quo iter eorum tendebat. Hanc allusionem deinde Vir peringeniosus cum typis V. T. Christum eiusque socios repraesentantibus, accurate conuenientem deprehendit; quo refert primo tres illos migrantes viros coelestes Gen. XVIII. 1-8. itinera deinde patrum, Abrahami atque Iacobi; migrantem denique columnam nubis et ignis, quiescentem demum in sanctuario. Ast in typicis his et emblematicis nihil moramur. Suo quisque ingenio abundet. Abundet eodem Ille, sed caueat simul obsecramus, ne quid diuinæ Christi dignitati detrahat eadem illa allusione, qua Christum commigrantem viatorem, una eademque via nobiscum ambulantiem sinit. Non possumus igitur, quin ita hic argumentemur: Quaecunque allusio Christo ipso indigna est, ea illusionem in ipsum sapit. Allusionem Ol. autem Christo indignam esse, sic euincimus: Quaecunque allusio Christum, hominem sine exemplo, κενωσθεμενον απο των αμαρτωλων, cum hominibus peccatoribus pari passu, in uno eodemque explorationis, fidei, obedientiae, spei statu commigrantem, et una eademque cum ipsis via ad statum confirmationis, gloriae, perfectionis, ambulantiem sinit, ea quantum dignitati του Αρχιεραως non sibi, sed aliis πειρασθεντος detrahat, facile intelligitur. Quam obiectionem eludere Ille si potuerit, euincere tamen nunquam poterit, allusionem suam innatam magis, quam illatam esse. Quae praeterea ex prioribus sex vers. petit, praesidia iusto longius petita sunt; quaeque de typis habet, mera fere nituntur accommodatione. Ergo ad alia.

§. XXIX.

Generaliorem illam, sed minus stabilem, singularum phrasium εξηγησιν specialissima excipit expositio significatus earundem per partes; atque prima quidem ερχεσθαι cum restrictione προς τον πατερα §§. XII - XIII. exponitur. Sumitur hic tantummodo phrasis: venire ad Patrem, cum tamen ex noua illa restrictione: και προς αυτον (τον πατερα μου) ελευσθεμεθα tota phrasis haec potius esse debeat: venire ad Patrem Iesu Christi. Maluit autem Olander Patrem tantum in illam phrasin adhibere, quo eam facilius commutaret cum

D

hac:

hac: *venire ad Deum*. Mente quidem et cogitatione hoc statim ab
 Eo factum videmus, his in verbis: *Phrasis: venire ad Patrem in*
sacris litteris non raro occurrit; id quod vel postea non de hac ipsa
 probatur, sed de illa: *venire ad Deum* aliisque phrasibus synonymi-
 cis. Quam phrasin sibi sumserat Olander, eius vero significatum et
 latiore et strictiore ita determinat, ut in illo ea significet *ultimum*
finem spirituum rationalium per mortem a corpore, separatorum: in
 hoc autem *transmigrationem spiritus e corpore, quae iuncta est cum*
perfecta salute, siue, beatissimum vitae finem post mortem, tendentem
ad immediatam cum Deo unionem; quem sensum Ille plenum nomi-
 nat atque optimum. Ad priorem illum refertur Eccl. XII. 7. *Spiri-*
tus venit ad Deum, nec non comma 5. e. c. ubi *domus aeterna*
 commemoratur. Quam tamen domum Ille cum statu animae post
 mortem perperam confundit. Nam domus illa sempiterna Orienta-
 libus, nihil olim certae domus per totam vitam habentibus, sed va-
 gam semper et inconstantem vitam viventibus; his, inquam, fixa
 propria, perennis, domus dicebatur *sepulcrum*. Conf. Iob. III. 15.
 XVII. 13. Quis vero dixerit, in sepulcrum transferri omnes spiri-
 tus, e vita emigrantes? Eodem praeterea refert Ille phrasin: *va-*
dere viam omnis carnis, quam mittimus. Sed ad plenum illum et
 optimum sensum referuntur loca, quotquot de abitu Christi ad Patrem
 agunt, et maxime Ioan. XVII. 11. ubi Christus Patrem ita adloquitur:
και εγω προς σε ερχομαι. Quae verba longius hic petita videntur,
 nec quidquam ad approbationem facientia, quum quintus a verbis
 nostris versus eundem Christum discipulos ita adloquentem sistat:
ερχομαι προς υμας. Sed de hoc postea. Locus Ebr. XI. 6. quo-
 modo de beata fidelium morte explicari possit, non videmus, cum
προερχομενος τω Θεω (non legitur enim *ερχομενος προς τον Θεον*)
 ciuem regni gratiae nouitium denoret, qui Deo probari, Deo seruire,
 Deo per fidem vniri discupiat. Legitur praeterea epistolae huius XII.
 22. 23. 24. *προεληλυθατε κριτη Θεω παντων και διαθηκης νεας*
μεσιτη Ιησου. Quidni hic locus etiam adductus? Ast Iesus hic non
 est, qui veniat cum suis ad Deum, vti Olander dicitur, sed is, ad
 quem veniatur etiam, sicuti ad Patrem. Qua re fit, ut consulto hic
 locus

locus omiffus esse videatur. Ceterum, quum ad eundem illum fenfum τῷ ερχεσθαι πρὸς τὸν πατέρα retulerit etiam ceu synonymicam phrafin: *venire ad pacem*, plura etiam synonyma ex loco de beata fidelium morte adducere potuit. At noluit. Locum enim illum au- gere, quam exhaurire, maluit.

§. XXX.

Explorato dictionis significato, doctrinalis accedit interpretatio, cuius haec fere summa est: 1) *Ipsum Iesum Naziraeum, aeternum illum Dei filium, in statu exinanitionis intime praesciuisse et suae, et discipulorum suorum beatissimum vitae exitum.* Reliqua huius numeri, praescientiam illam Christi probantia, superfedemus. 2) *Exprimi indiuisum nexum inter utriusque felicitatis vitae exitum.* Quo in numero reliqua mittimus praeter haec verba: *Christum morte sua vitaeque anteaeta vel pro se ipso beatum vitae exitum ADQUISIVISSE;* quae verba Socini potius, quam Lampii discipulum eruaturum fuisse crediderimus. Iniuria enim merito Christi fit; quae nemini vtinam offendiculo vertatur!

Sed munimen habet nullo quassabile ferro euangelica de illo merito doctrina. 3) *Innui etiam distinctos gradus in utroque adventu ad Patrem.* Quo numero toto superfedemus, cum illi gradus ex parte ipsius Christi pariter atque credentium satis cuique superque cogniti sint. Reperimus duntaxat, quod supra praemonuimus, commentationem Olandri in primam illam dictionem, si ea vel omnibus numeris absoluta sit, nec quidquam ei ad perfectionem desit, nihil tamen amplius efficere praeter meram nouae restrictionis suae possibilitatem.

§. XXXI.

Tantundem profecto, nec amplius quidquam, perficiunt eã, quae de altera enuntiatione: *καὶ μὴν παρ' αὐτῶ ποιητομέν* à §. XV. ad XVIII. doctius disputantur atque prolixius. Prodit hic loci Vir plur. reuer. quod ostendere se nolle supra dixerat, diuitias scilicet librorum, lectorumque philologorum copiam. Lectu sane dignissima sunt, quae Ille ex Trommio, Scapula, Hesychio, Suicero, et ex suo-

met ingenio annotata dedit. Quibus missis, nos contra paucis dicamus, quid de phrasi *μονην παρος τινη ποιειν* philologicè sentiamus. Periphrasticam eam nominare iuuat, æquiparandam simpliciori et clariori huic: *μενειν παρος τινη*, quæ in antecedentibus v. 17. aur, si mauis, grauiori illi: *μενειν μετα τινος εις τον αιωνα*, quæ v. 16. occurrit. Confirmat nos hac in sententia cum raritas vocis *μονη*; tum maxime crebritas verbi *ποιειν* in significato *agendi*, *degendi*, *versandi*, *commorandi*, vñtatissimi. Hoc in significato illud occurrit Act. XV. 33. XVIII. 21. 23. 2 Cor. XI. 25. Iac. IV. 13. Eundem *agendi* s. *degendi* significatum imitatur Latinorum *facere*. Vtrumque autem, et *το ποιειν* et *το facere* infinitam prorsus phrasium periphrasticarum multitudinem efficere, neminem fugerit, qui linguam vtramque vel a limine modo salutauerit. Sic phrasēs *ποιειν κρεισιν· εκδικησιν· εορτην· συσροφην· πορειαν· λυτρωσιν· επιτυσασιν· προκειν* aliaque sexcentae circumloquutiones sũnt verborum *κρεινειν*, *εκδικειν*, *εορταζειν* κ. τ. λ. Itaque cum *ποιειν* commorandi, et *μονη* morae inuoluat notionem: *μονην παρος τινη ποιειν* vernacula nostra adprime conuenienter exprimi posset ita: eine gute Weile verweilen. Idem vero nobiscum sensisse, nec procul certe a partibus nostris stare videntur, quotquot verterunt simpliciter: *manebimus*, non secus ac si legissent: *και παρ αυτω μενουμεν*. Quam quidem versionem compluries nos legere certo meminimus, neque autorum nomina reticeremus, si ad Lectorum scientiam, nostram autem fidem, opus esse videretur.

§. XXXII.

Quæ cum ita sint, non est, quod cum Ol. longius ad *μονος πολλοις* v. 2. occurrentes recurramus. Neque vero Idem eodem recurrisset, nisi quid firmi pro instabili sua sententia praesidii ibidem se reperisse sibi visus fuisset. Atque hanc demum veram putamus (maiori certe cum probabilitate) occasionem et ansam Olandro fuisse, sagacitatis suæ, quæ

faciles oculos fert omnia circum,
opera egregie abutendi. Iam quidem omnem nouæ illius restrictionis

nis

nis *genesis* mente et cogitatione facile concipimus. Sed, missis his originibus, dicamus potius, quod res est. Fac igitur, *μονην* versus nostri eiusdem cum *μοναῖς πολλαῖς* comm. 2. naturae atque conditionis esse, eius nimirum, ut *singularem coelestis gloriae statum* significet; quam, quaeſo, relationem habebit ad hanc *μονην* illud *ποιησομεν*? Nonne hinc sequeretur, fore, ut status ille demum, aduentu ad Patrem factus, *faciendus* sit? At Christus ipse *facturus* eum non est, qui ipsum iamiam existere significanter adseverauerat: *Εν τη οικια του πατρος μου μοναι πολλαι ειτιν' ει δε μη, ειπον αν υμιν, πορευομαι ετοιμαται τοπον υμιν. Ε, ο τοπος εν ταις μοναῖς εκειναις ηδη ητοιμασαι.* Ε, non ita multo post Christus dicere non potuit: *ελευσομαι προς τον πατερα μου, και μονην εν τη οικια αυτου ποιησω*, nisi sibi ipse contradicturus, quod cogitatu nefas! Idem vero *ποιειν* eum, interprete Olandro, de credentibus Christi membris praedicitur, quo pacto, amabo, homunciones coelestem eam rem *facturi*, *μονην παρα Θεω τω Πατρι ποιησοντες* dici poterunt? Ex quo consequitur, in commate nostro de alia quadam *μονη* ac in secundo sermonem esse, eandemque *μονην* non ad *αυτο* illud infinitum, quod longius aberat, sed ad *αυτο*, quod proxime antecesserat, finitum atque mortale restringendam fuisse. Peropportunum se nobis hic praebet locus quidam apud *Irenaeum* de Eucharistia Lib. V. cap. 2. ubi R. P. hanc resurrectionis fidelium effectricem esse docet. Sic autem ille: *Πειρα δε μαθοντες, οτι εκ της εκεινου υπεροχης, ουκ εκ της ημετερας Φυσεως, την εις αι παραμονην εχομεν.* Notemus hic phrasin *εχειν την εις αι παραμονην* i. e. habere eam, quae est in perpetuum, permanfionem. Sed Matyri illi Lugdunensi sermo ibi non est, nisi de aeterna corporum noitrorum *duratione*; quod per contextum nemo neget. Quodsi igitur Olander legisset apud Ioannem: *και μονην παρ αυτω σχησομεν* seu *εξομεν*, tolerabilior eius esset interpretatio. Illud vero cum ita non sit, relinquitur, ut vnum istud *ποιειν* eam reddat intolerabilem.

S. XXXIII.

Reliqua, quibus Olander alteram illam phrasin vberius explicare satagit, quum parumper ad philologiam pertineant, paucis tamen strituris nunc percensebimus, ne quid scientes iniustius praetermississe videamur. Ille vero, sumta sibi hac occasione, inquit altius in *pluralitatem* mansionum coelestium, declarato dissensu a praeceptore, et consensu cum interpretibus, varios gloriae coelestis gradus sub illa sibi concipientibus. Pergit deinde ad *singularitatem τῆς μονῆς*, quam Christo suisque vindicauerat, atque ex numero illo singulari colligit, *Christum suosque singulares mansiones, suas quemque, habituros esse*; id quod tum *metaphorica Christi ad dextram Patris sessione*, tum *promissione quadam gratiosa discipulis Matth XIX. 28. facta*, tum *familiariore illa Christi cum Triumviris apostolicis, Petro, Iacobo, Ioanne consuetudine, instar praeludii*, illustrare vult, et comprobare. Quibus praemissis, per partes denique quid doceatur, ostendit: doceri autem illa dictione primum, *qua in re vitae Christi suorumque finis ultimus a communi omnium morientium genere differat, quorum hi quidem omnes ad Deum Iudicem veniant, illi vero soli ibidem maneat*; quam praerogativam excellentissimam ad Christum deinceps suosque applicat. Contineri deinde eadem phrasi aliam etiam emphasin. Ad plenam mansionis illius, ab aeterno iam factae, *ad plenam eius possessionem insuper certa quaedam determinata opera, tum ab una parte a Christo, tum ab altera parte ab hominibus requiri*. Atque remotum hic quasi ire videtur irremobilia illa, quae ex notione *του ποσειδ* restrictioni suae aduersum tenent. De Christo quidem pronuntiat, *exstruendam fuisse hanc mansionem per opus ipsius mediatorium, et quidem per gradus tum exinanitionis, tum exaltationis*; id quod Christus comm. 2 praedixisse dicitur: *πορευομαι, inquit, ετοιμασαι τον οικον υμων*. Sed verba haec, quod mirandum! categorice, praeter contextum, in aliam sententiam abripiuntur, cum tamen praecedat: *ει δε μη, ετοιαν αυ υμων*. Citantur igitur eodem fere modo, quo Ps. XIV. vel ab Artheo citari potest. Vnde intelligitur, citatis verbis nihil profecturis, stare obiectionem illam de factis iam inde ab aeterno mansionibus. Neque alteram istam de *facienda ab hominibus* mansione

mansione diluit Olander adserendo: *faciendam eam adhuc esse ab his per fidei et amoris erga Christum exercitium, et constantiam in bonis operibus; id quod tectam ad constantiam inuitationem nominat, atque simul obseruat, promissiones de gloria coelesti saepius coniungi cum seriis adhortationibus ad fidei perennitatem ducentibus.* Remanet, inquam, varius

inextricabilis error

in hac enuntiatione: *Ανθρωποις* (quo demum cunque modo illud fiat, aut fieri posse statuatur) *ποιητειν μονην παρα τω Θεω*, et quidem *μετα την ελευσιν αυτων προς αυτον*, ordine per ipsum textum satis determinato.

§. XXXIV.

Cur breuiores nos esse deceat atque oporteat in trutinandis Ol. explicationibus *plusquam philologicis*, saepius iam commemorauimus. Nihil proinde reliqui, nisi vt tertium illud demonstrationis Ol. membrum, quod magis huc spectat, examinemus. Promiserat Ille, commonstrare, *quam pulchre explicatio sua cum verborum contextu et scopo conueniat*, hoc erat, perfectam eiusdem omnibusque numeris absolutam veritatem, possibilitatis adstructae quasi complementum. Nos vero, si vel maxime concesserimus, hanc possibilitatem sic satis sibi constare, vt

recto stat fabula talo:

necessariam tamen illam veritatem, contextu et scopo satius determinatam, desideramus adhuc, atque a peroratione dissert. Ol. in cassum exspectamus. Heic quidem Ille iusto breuior: *Quis non videt*, ait, *quam pulchre et quam commode haec nostra explicatio ad usitatas S. Scripturae phrasas et ad totum verborum contextum eorumque scopum quadret?* Hoc modo Christus porro explicabat, *quam utilis et quam necessarius esset suus corporalis a discipulis suis abitus ad patrem.* Sic pergebat, *fidei, sancti in se amoris, piique circa ipsius verbum studii, imo amoris paterni, in corda fidelium per Spiritum S. effusi, excellentissimas consequentias demonstrare.* Et sic ei placebat ad Iudae interrogationem respondere, *quando, ubi, et quo modo sese discipulis suis vellet manifestare*

stare immediate, immutabiliter et gloriose, ad continuum eorum gaudium et plenam satietatem. Ita explicit feliciter.

§. XXXV.

Fatemur autem atque profitemur, nos esse ex incredibili eorum numero, qui non vident, restrictionem Ol. tam pulchre, tam commode toti verborum contextui, eorumque scopo conuenire. Quod ipsum quo minus videamus, ipse scopus, ipse contextus, sua quisque luce radians, nos impedit, et facem, quam nobis praetulit Ol. admodum obscurat. Scopo verborum nihil est intellectu facilus. Erat is danda ad Iudae interrogationem responsio. Hinc statim: *Quaecunque explicatio ad illam interrogationem nihil quadrat, illa nec ipsi scopo conuenit. Sed explicationem Ol. nihil ad illam interrogationem quadrare*, duabus maxime ex rationibus elucet; primo, quoniam in interrogatione de citiore quadam manifestatione sermo est, de manifestatione in hac vita, hac exploratoria fidei et obedientiae prouincia, vbi sanctus credentium grex cum profana mundi fece vna adhuc eademque

vescitur aura,

sed alterutri tantum ea fit manifestatio, illi non huic: in explicatione Ol. autem multo *serior* ea est, et post hanc vitam: *deinde* quod interrogatio loquitur de actu sese manifestaturi, *μελλεις εμφανιζειν σεαυτον*, explicatio vero Ol. eruit *statum manifestandi*: *ελευτομεθα προς τον Πατερα και μονην παρ αυτω ποιησομεν* hoc quidem non poterit dici *εμφανιτω αυτω εμεαυτον*, sed saltem *εμφανιθησομαι αυτω δια της δοξης και εμου και εαυτου*. Ex quo bina quasi consecretaria consequuntur, alterum: eiusmodi manifestationem vix immediatam dici posse, vti Ol. eam dixit, quippe cum mediante vtraque illa *δοξη* s. gloria coelesti demum fieri ad Ipso dicatur; alterum: eiusmodi manifestationem vel ei, cui tamen a Christo denegatur, ipsi mundo futuram esse: *εμφανιθησεται και το κοσμω' οφονται γαρ εις εν εξεκεντησαν Ioan. XIX. 37. εν τη αποκαλυψει του Κυριου Ιησου απ ουρανου δικην τισουσιν, ολεθρον αιωνιον, απο προσωπου του Κυριου, και απο*

απο της δοξης της ιτχυος αυτου* οταν ελθη ενδοξασθηναι 2. Theff. I. 7. 9. 10. Quae confectaria, illam explicationem a scopo longius deflectere, coarguunt. Reliqua, quae de scopo disputari possunt, cum supra in medium prolata extant, rursus ea repetere nolumus. Sed illa atque haec, omnia, simul sumta, vulgarem verborum evangelicorum interpretationem, scopo ipsorum apprimè consentaneam, corroborabunt.

§. XXXVI.

Neque vero scopo solum, sed ipso etiam *contextu* Olandrum excidisse, facile intelligitur. Nos quidem ita: *Quaecunque explicatio et antecedentibus et consequentibus repugnat, ea ipso contextu excidit. Sed, explicationem Ol. antecedentibus non minus, quam consequentibus repugnare, ut ostendamus, per partes ibimus.* Atque de *antecedentibus* negari nequit, discipulos Christi της ελευσεως ac της μονης *obiectum* ibi esse, vbi legitur: Ουκ αφησω υμας ος Φανους* ερχομαι προς υμας. το Πνευμα της αληθειας μενει μεθ υμων εις τον αιωνα, μενει παρ υμιν και εν υμιν εσαι. εμφανισω αυτω εμαυτον. Atqui explicatio Ol. ex illis facit *subiectum* eiusdem ελευσεως et μονης; quod per eam ipsam constat. E. qualis *obiectum* inter ac *subiectum* differentia, talis inter *contextum* et Olandrum discordia. In *consequentibus* autem maior etiam explicationis Ol. ac *contextus* discrepantia sole elucet clarius. Verba, quae proxime succedunt, haec sunt: Ο μη αγαπων με, τους λογους μου ου τηρει. Antithesin quampiam his contineri, res ipsa loquitur. Adesse autem, quod supra iam obseruauimus, solam *πρετασι*, eadem condocet. At quanam, cedo, *αποδοσι* illa erit? Nulla sane, nisi haec eadem, quae antecesserat proxime, negatis quae antea adfirmabantur, haec igitur: και ο Πατηρ μου ουκ αγαπησει αυτον και προς αυτον ουκ ελευτο μεθα, ουδε μονην παρ αυτω ποιητομεν. Atqui si per immediatam hanc consequutionem fieri nullo modo potest, ut αυτον et αυτω ad Patrem restringatur, ελευτο μεθα autem et ποιητομεν ad Christum suiue amantem; sequitur, ut eiusmodi restrictio cum *contextu* plane sit irreconciliabi-

E

lis.

lis. Sed verum esse prius, ex falsitate apparet huius enuntiationis: και προς αυτον τον Πατερα μου ουκ ελευσθημεθα, ουδε εγω, ουδε ο μη αγαπων με κ. τ. λ. Quae, qualis, quanta haec! Ergo verum etiam est posterius, explicationem Ol. contextui plane repugnare, tam verum hoc, inquit, quam quod verissimum.

§. XXXVII.

Examine nostro qualicumque ad finem perducto, personam tamen, quam haecenus sustinuisse iuuit, prius exuere nolimus, quam addito GALEATO quodam EPILOGO. Quo in epilogo, nec misericordiam moturi, nec plausus captaturi, id agimus duntaxat, ut, quaecumque ad suadendam sententiae vulgaris perseverantiam faciant, peroremus. Tria vero sunt argumentorum genera. PRIORE quidem continentur, quae magnam habent vim ad *probabilitatem*; ut summa vulgaris interpretationis antiquitas, vnanimis interpretum indubiae autoritatis consensus, perfacilis sensus communis adensus, peropportuna variae h. l. lectionis suffragatio. ALTERI vero subiecta sunt, quae multum *certitudinis* adferunt: argumenta ab aequipollentia, ab oppositione, a parallelismo denique et authentica quasi interpretatione desumenda. Nec dubitamus hic pro certo dicere, esse et probabilitatem et certitudinem illam oppositi fere formidinem superaturas. Agmen utriusque illorum argumentorum generis claudet TERTIVM quoddam genus, ubi ab interpunctione, a copula, a pronomine, a figura, a casus tandem similis expectatione s. παραδοξα quadam argumentatio procedet. Quod genus propterea neutri illorum subiicere poteramus, quod, utri illud subiiciendum foret, non satis certo sciebamus. Erit hoc agmen quasi nouissimum.

§. XXXVIII.

Occlamitabit hic sine dubio Olander, binis argumentis illis, ab *antiquitate* vulgaris interpretationis, atque ab *autoritate* innumerorum interpretum mirifice in eadem consentientium desumptis, nihil inesse nerui, nihil roboris, sed pura puta *praeiudicia* ea esse, quae deponenda potius, quam in subsidium vocanda veniant. Ast bona verba, quaeso! Nos quidem bigas eas non sine causa collocauimus in *primo agmine*,
fed

sed ut cum bigis subsequenter viam sternerent phalangi, aut si vel occisione caederentur, pugnam tamen eidem faciliterent. Sed procul hinc, procul esto pugnacitas! Absit ea ab erudito orbe aequo longissime, atque eam,

quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello,

abs toto terrarum orbe abesse sic praeoptamus, ut nihil magis! Antiquitatem illam atque autoritatem, qua vulgarem interpretationem traditam nobis commendatamque esse Ol. ipsi satis constat, utramque praeiudiciorum venire nomine, per nos liceat, sed eiusmodi praeiudiciorum, quae magis vi vocis, quam usu loquendi terminantur, ita, ut sint iudicia pridem post hominum memoriam facta atque adprobata. ASCONIVS quidem *praeiudicium* definit *rem, quae, quum statuta fuerit, adfert iudicaturis exemplum, quod sequantur.* Atqui antiquitatem illam et autoritatem, qua difficiliter omni exceptione maior est altera, interpretaturis exemplum, quod sequantur, adferre recte posse, rectiori cuiusque vel conscientiae probatur. Inest ergo utriusque vis quaedam praeiudicii: valet utraque pro aliquo praeiudicio, pro quo tantus rerum numerus valet quam validissime. Cuiusmodi praeiudicium quum magnam ad probandum vim habeat, necesse est, ut ex utroque illo vulgari interpretationi multum accedat probabilitatis. Tantum igitur abest, ut certam eam propterea iudicemus, quod omnibus retro seculis inter omnes omnium ordinum atque partium interpretes obrinuerit, ut probabilem potius eam ideo dicamus, quoniam tanto aevi spatio, tantoque interpretum numero, mens ceu quibusdam veritatis notis adficitur: quanquam certitudo ipsa, aliunde cognita, hoc probabilitatis genere egregie confirmatur.

§. XXXIX.

Quod conscientiae suae Olander, idem nos *sensui communi* rebus tribuimus, ut, quidquid huic satis commendetur et probetur, id probabilitatis etiam magnam habeat speciem. Sed vulgarem illam interpretationem communi hominum sensui probatam semper fuisse, ex cana ipsius antiquitate, venerandaque autoritate facile colligitur. Eidem vero eandem ad hoc tempus probari, et ad omne tempus pro-

batum iri, hoc nobis vt persuadeamus, facilis est tum experientiae, tum etiam coniecturae. Nos quidem, lecta Ol. dissertatione, periculum eius rei fecimus cum plurimis, doctioribus pariter ac rudioribus, quorum neminem restrictioni Ol. adfentiri, sed vehementer ab ea quemque dissentire meminimus. Nouimus Metaphysicum magni nominis, qui, cum ex infantula sua veritatem principii repugnantiae percunctaretur, ita quidem, vt uxorem suam suae et esse et non esse matrem dicitaret, lacrimulis infantulae tandem concedere coactus, notionem communem illud esse deprehenderit. Quod ille ploratu docebatur, id risu nos illo ex tempore saepius edocti sumus, esse nimirum vulgarem illam interpretationem communi sensui accommodatiorem. Subridebat enim, quisquis nouam illam restrictionem auribus hauserat. Qua quidem re factum, vt probabiliorem inde vulgarem duceremus expositionem.

§. XL.

Si quid recti est in eo, quod praecipunt viri omni doctrina hermeneutica polirissimi, vt *variarum* dicti cuiusque explicandi *lectionum* habeatur ratio, Olander certe in dissert. sua philologica variam loci nostri lectionem minus recte neglexisse censendus est. Namque exemplum illud Cantabrigiense, quod Bezae fuerat, non legit *ελευτομεθα* et *ποιητομεν*, sed singulariter *ελευτομαι* atque *ποιητομαι*. Quae lectio, si vera esset, seu genuina et vulgaris, conscientiae Ol. ita se probatura forte fuisset, vt nihil quidquam de noua restrictione in mentem ipsi veniret. Verum enimvero, vt omnis variarum lectionum seges ita comparata est, vt, si qua est in ipsis offensiuicula, nulli tamen locorum sensum prorsus diuersum efficiant, sed ter dena earum, quae Millio compilantur, connumerantur millia dentis, reiectis spuris, denario pauciorum ad numerum redacta, exceptis paucissimis, eiusdem fere sensus, parisque autoritatis sint: ita varia h. l. lectio in eo amicissime conspirat cum vulgari, vt vulgaris obtineat restrictio. *ελευτομαι* atque *ποιητομαι* clarius illud *εμφανισα αυτω εμμαντον* exprimunt. Hinc ipsa eorum pronomina certius etiam indidem determinantur. Cui lectioni licet non valde inimici simus, vulgarem

vulgarem tamen pro eo, ac par est, praeponimus. Namque ex *εμφανισω* illo variam illam lectionem originem suam traxisse, aut, si maius, accommodatam ad illud proprio ausu fuisse, haut temere nobiscum coniciet, quicumque non ignorauerit, codicem illum Cantabrigiensem vna cum Claramontano et Germanensi tantum non habere nec pretii, nec autoritatis, quantum iusto largius iisdem Millius attribuit, quippe quum a librariis non vna in re suspectis exaratos eos esse abunde constet. Sic, confirmata vulgari lectione, vulgarem eius expositionem ex variante illa corroborari, tam probabile nobis est, quam quod probabilissimum.

§. XLI.

Cuius rei probationem nunc dabimus, quam cum Quintiliano dixerimus inexpugnabilem. Summam eius iam supra exhibuimus; nec dubitamus, fore, ut fidem ibi datam hic liberemus. PRIMVM quidem argumentum, ab *aequipollentia* nobis dictum, sic habeto: Si verum est, enuntiationes hypotheticas ad vniuersales et quasi categoricas reuocari posse; sequitur, ut enuntiatio illa: *Εαν τις αγαπα με, τον λογον μου τηρησει* και ο Πατηρ μου αγαπησει αυτον, και προς αυτον ελευσομεθα, και μονην παρ αυτω ποιησομεν *aequiparanda* sit huic: *Πας ο αγαπων με και τον λογον μου τηρων, αυτος εστι ον αγαπησει ο Πατηρ μου, αυτος εστι προς ον ελευσομεθα, αυτος παρ ω μονην ποιησομεν.* Quo maior haec est enuntiationum *aequipollentia*, qua tamen nulla maior esse poterit, eo maior vulgaris illius restrictionis verae certitudo est, eo firmiter sententiae nostrae perseverantia.

§. XLII.

ALTERVM argumentum, quod diximus ab *oppositioe*, non minorem ad certitudinem vim habet. Argumentamur autem ita: Si verum est, quod in proverbum abiit, opposita iuxta se posita magis illucescere, sequitur, ut ex enuntiatione contradictorie opposita hac: *Εαν τις ουκ αγαπα με, τον λογον μου ου τηρησει* και ο Πατηρ μου ουκ αγαπησει αυτον, και προς αυτον ουκ ελευσομεθα, ουδε μονην παρ αυτω ποιησομεν *illucescat* demum vera illa enuntiationis aientis textualisque

tualisque restrictio, quae vulgo omni tempore obtinuit inter omnes. Nam in negante hac enuntiatione, secundum nouam illam restrictionem, cum aduentu et mansione του μη αγαπητος του Ιησου, negaretur ipsius Christi ad Patrem aduentus atque mansio: quod absurdum absurdam quoque reddit illam restrictionem, vulgarem vero certiorum. Primum hoc erat, vt ingenue fateamur, quod statim ab initio ineundi examinis inter legendum nobis contra dissertationem examinandam succurrebat, nec parum nostra interesse videbatur. Eandem autem oppositionem in textu ipso commate, quod immediate subsequitur, 24. factam esse, summo deinceps opere nobis gaudebamus. Prius enim illa in mentem inciderat, quam ad contextum curatius respexeramus. Nec temperare nunc nobis possumus, quin negationem illam seu oppositionem lapidem quasi Lydium vocitemus, ad quem restrictio eiusmodi quaeque exigi optime queat; id quod compluribus, si opus esset, exemplis illustrari posset.

§. XLIII.

TERTIO loco quod supra locauimus argumentum, a *parallelismo* mutuatum, hoc erit: Quaecumque expositio alicuius loci locos alios sibi parallelus determinat, ea per hosce inuicem determinatur. Sed expositionem loci euangelici, qua hic de aduentu et mansione Dei Christique explicatur, locos alios sibi parallelus determinare, excitatis his ipsis, ostendisse sufficiet. Sunt vero hi: 1 Cor. III. 16. Ουκ οιδατε, οτι ναος Θεου εσε, και το Πνευμα του Θεου οικει εν υμιν; VI. 19. Ουκ οιδατε, οτι το σωμα υμων ναος του εν υμιν αγιου Πνευματος εστιν, ου εχετε απο Θεου; 2 Cor. VI. 16. υμεις ναος Θεου εσε ζωντος κ. τ. λ. Ιακ. IV. 8. εγγισατε τω Θεω, και εγγισι υμιν. Αποκ. XXI. 3. Ιδου η σκηνη του Θεου μετα των ανθρωπων, και σκηνησει μετ αυτων - και αυτος ο Θεος εσαι μετ αυτων. Non ignorantia illa, quam Paulus vrget, determinatur per gratiosam Christi promissionem, interiore experientiae salutaris sensu comprobata, praeter quam quippe nullus fere locus de tanta hominum cum Deo vnione exister. Quod si ita est, promissio ipsa indidem determinatur, vt homines ναος Θεου propterea dicantur, quod ο Θεος και ο Χριστος ερχονται προς

προς αυτους, και μονη παρ αυτοις ποιουσι: id quod vulgaris sibi vult interpretatio. Nec minus D. Jacobi verba determinantur verbis Christi, vt *εγγισατε τω Θεω* idem sit, ac *αγαπατε τον Υιον του Θεου και αυτου τηρησατε τον λογον*, nec ο Θεος εγγισει υμιν non aequipolleat his ελευτεται προς υμας, και μονη παρ υμιν ποιηται. Quis inde apparere neget, aduentum et mansionem non ad Christum et hominem, sed ad Deum et Christum restringi debere? Quae restrictio verbis denique apocalypticis iisque D. Ioannis ipsius omnium maxime determinatur. Haec quidem: *η σκηνη του Θεου μετα των ανθρωπων κ. τ. λ.* siue ad gratiae, siue ad gloriae, quod dicitur, Dei regnum pertineant, in vtroque casu ελευτιν illam atque μονην respiciunt propius, certiusque ad Deum referunt. Itaque si valeret restrictio Ol., hic locus ita se potius haberet: *η σκηνη των ανθρωπων μετα του Θεου, και σκηνωσουσι μετ αυτου, και αυτοι οι ανθρωποι εσονται μετ αυτου.* Ex reliquis, quae supersunt, locis duo tantummodo citasse sufficiat: Gal. II. 20. *Ζω δε, ουκ ετι εγω, ζη δε εν εμοι χριστος.* Eph. III. 17. *Κατοικησαι τον Χριστον δια της πισεως εν ταις καρδιαις υμων.* Adde sis, si relegere placeat, 1 Cor. XIV. 24. 2 Cor. XIV. 3. 5. Gal. IV. 19. Col. I. 27. Quid opus pluribus, vt intelligatur ea, quam parallelismus vulgari restrictioni pariat, certitudo?

§. XLIV.

Sed eam ipsam vincet ea, quae *QVARTVM* nostrum argumentum conficit, *authentica interpretatio*. Cuius quidem argumenti vis cernitur hac in argumentatione: Si vulgaris illa interpretatio authentica quadam expositione nititur, vnice ea vera sit necesse est. Sed prius verum esse, loquuntur verba, quae leguntur primae D. Ioannis epistolae III. 24. *Ο τηρων τας εντολας αυτου, εν αυτω μενει και αυτος εν αυτω και εν τωτω γνωσκομεν, οτι μενει εν ημιν, εκ του Πνευματος, ου ημιν εδωκεν.* IV. 12. *ο Θεος εν ημιν μενει, και η αγαπη αυτου τετελειωμενη εστιν εν ημιν, nec non secundae c. 9. ε μενων εν τη διδαχη του χριστου, ουτος και τον Πατερα και τον Υιον εχει.* Cuius generis enuntiationes haut rerae occurrunt in mellitissimis

mis litteris Nestoris illius Theologi, quo adolescente, inprimis valde dilecto, Θεανθρωπος Ille ανθρωποφιλατατος familiaris in terris vti suauerat. Nec praetermittendus locus est Apoc. III. 20. *Ιδου, εσηκα επι την θυραν, και κρουω* εαν τις ακουη της φωνης μου και ανοιξη την θυραν, εισελευστομαι προς αυτον, και δειπνητω μετ αυτου, και αυτος μετ εμου.* Quo titulo, quoue iure citata haec significantiori authenticae interpretationis nomine insigniri queant, nihil quidquam acrius cum quoquam disceptabimus. Sufficit, classicum quod agitur dictum cum hisce vno eodem calamo effluxisse. Sufficit, tantum vbi-que verborum rerumque aequalitatem esse, vt nihil supra. Sufficit, Scripturam Scriptura, eaque propius sibi respondente, interpretandam venire. Quum igitur suorum quisque verborum optimus sit interpres: optimam sane verborum euangelicorum interpretationem nec LAMPIIS, nec OLANDRIS, quid? quod nec D. Ioanni soli quidem, sed etiam Deo ΔΟΥΩ debebimus. Qua propter nobis,

remota

Erroris nebula,

vt gratulemur, aequum est. Recte hic Anti-Lucretius ille purpuratus;

O felix nimium! Si iam - - error

Excidit; o felix! Tua si bona denique noris,

§. XLV.

Neque vero neruum probandi ipsum diutius dissimulabimus. Constat *primo*, verba vel phrasas saepius recurrentia inseruire interpretationi των απαξ (aut rarius certe) λεγομενων. Itaque quum *μνην ποιειν* sit απαξ λεγομενον, sed *μενειν* plus centies apud eundem autorem occurrat; cogitur, illud per hoc ab ipso autore determinari. Relinquitur ergo, satis recte a nobis supra το' *μνην ποιειν* phrasin periphrasticam significantiorem appellatam fuisse. Constat *deinde*, locos Scripturae eiusdem auctoris, vbi eadem cogitata, eadem verba leguntur, ita se ipsos quasi authentice interpretari, vt, quidquid alicubi paullo obscurius dictum sit, alibi satis dilucidetur. Quodsi igitur verum,

verum, Ioan. XIV. 23. 1 Ioan. III. 24. IV. 12. 2 Ioan. 9. Apoc. III 20. loca esse vnius eiusdemque autoris calamo descripta, eademque et cogitata et dicta, continentia; hoc si verum (veri autem huius vel oculi auresque sunt arbitri): sequitur, vt, quod in priore illo paullo obscurius dictum aut videatur, aut perhibeatur, illud claritate reliquorum illustratum, clariore etiam luce refulgeat. Iam vero liberum esto suum cuique iudicium, quantum lucis dilucidis olim, sed ab Olandro recentissime subobscuratis, verbis Christi, quantum, inquit, lucis his adfundatur ex reliquis et Ioannis scriptis et Christi ipsius dictis.

Peruolat huc sapiens: nugae sunt caetera - -

Promiserat Christus, quod auribus primo Ioannes, deinceps calamo excipiebat, fore, vt gratiosa sua Patrisque *αγαπη*, quin mystica quaedam, nec Deo, nec homine indigna, *ελευσις* atque *μονη* subsequeretur *την αγαπην αυτου και την τηρητιν του λογου η των εντολων αυτου*. Olander quidem *συνελευστιν* quandam Christi *συν τω αγαπωντι αυτου* atque *συμμονην* quasi *ποιησαν συν αυτω παρα τω Πατρι* inde extorquet. Verum enimvero cum ille testis, tum ipse Orator veracissimus peringenioso huic homini palam contradicunt. Ignorat vterque *συνελευστιν* omnem, ignorat omnem *συμμονην* tantae inaequalitatis; ignorat bonum, altera *της συνελευτεως και της συμμονης* parte cogitato inferius, altera iusto superius, quod alterius omnem, alterius nullam in partem interest. Quid Homo ille, quid Deus iste contra? ALTER quidem solus totus in eo est, vbiubi nos ad *τηρησι των εντολων του Πατρος και του Υιου αυτου* peramanter inuitat et exhortatur, vt *την αγαπην και την Θεου και Χριστου εν ημιν μονην* instar fortissimorum voluntatis momentorum repraesentet. Hanc *μονην του Θεου εν ημιν* dictam dicitat, deciesque repetitam iterum iterumque admirandus effert, hortabundusque offert. *Το μενειν του Θεου Πατρος και του Κυριου ημων Ιησου Χριστου, τουτο το μενειν εν ημιν, εν τω αγαπωντι και τῆσθ νῆ ταισ εντολαισ, τον λογον τῆσ ζωησ, το εχειν τον Πατερα και τον Υον, η αγαπη τῆσ εν ημιν μενοντοσ Θεου τετελειωμενη εν ημιν* (nolite quisquam, quaesumus, nolite vitio id nobis dare, quod toties loquamur

F

cum

cum fonte; ex ipso fonte quum aquae bibantur dulcius): *Αρετη* illa *μυστηρια της ευσεβειας conscientiae* Apostoli probata, sensui ipsius interiori obuia, animo praedulcia, litteris quasi viuis, vbique consignata videntur, litteris ad rei ipsius sensum mirifice comparatis. Sed maius etiam praesidium nobis est in authentica ALTERIVS, ipsius sc. Christi interpretatione. *Εαν τις ακουση της Φωνης μου και ανοιξη την θυραν* nonne haec vnum idemque enuntiant illud: *εαν τις αγαπα με, τον λογον μου τηρησων?* Quod si ita est, neque negari, neque dubitari amplius poterit, aduentum illum et mansionem ad Deum Patrem et Filium, non excluso sed praesupposito demum Spiritu communi *καταρτιζοντι*, restringi necessario debere. Namque: *και προς αυτον ελευσομεθα κ. τ. λ.* indubitantius h. l. determinat Idem, venturus ad sui amantem sibi que obedientem hominem quemcunque, Deus Seruator: *εισελευσομαι*, inquit, *προς αυτον, και δειπνησω μετ αυτου κ. τ. λ.* Iamque

nouo mirabere lumine victus,

Quanta Dei in nostram fuerit clementia gentem.

§. XLVI.

Phalangi argumentorum, cuius aciem inae a §. XLI. instructam dedimus, aliud etiamnum succedit agmen, idque nouissimum. Quae hic agantur, superius iam exposuimus, eodemque illo ordine ea nunc persequemur. Ordinum itaque ab *interpunctione* verborum euangelicorum, quam interpunctionem Olandro parumper curae fuisse, supra etiam ostendimus. Olander eam ita sibi finxisse putandus est: *Εαν τις αγαπα με, τον λογον μου τηρησει, και ο Πατηρ μου αγαπησει αυτον. και προς αυτον ελευσομεθα κ. τ. λ.* Cuiusmodi interpunctioni arbitrariae arbitraria respondet Eius et analysis et expositio. At si quid est valoris in lege, qua praecipitur: *a recepta interpunctione temere recedendum non esse*; quam legem valere omnes boni recte iubent, ne quid res exegetica detrimenti capiat ex periculosa interpunctionis immutandae licentia, foliugo cuiusque arbitrio permitta: sequitur, vt, donec vulgaris dicti nostri interpunctio obtinebit, vulgaris

garis etiam eiusdem interpretatio nouae cuique palmam praereptura fit, nec temere, vti ab illa, sic ab hac etiam recedendum. Praeter interpunctionem quidem aliquid aliud etiam Olander in textu mutatum videtur voluisse, *copulam* nimirum, quae Ipsi non minus aduerfatur. Ex hac enim restrictio illa noua nihil omnino proficit, immo omnem, quam habeat, veritatis speciem deperdit, nisi medium illud *και* mutetur in *δε*, hoc fere modo: *Εαν τις αγαπα με, τον λογον μου ηρησει, και ο Πατηρ μου αγαπησει αυτον. Ελευσομεθα δε προς αυτου, και μονην παρ αυτου ποιητομεν.* Hac enim ratione per illud *δε* manifestatio Ol. mediata illa ab immediata hac vere distingueretur, idque per ipsam linguae genium. Ita igitur si se haberet res, actum de vulgari interpretatione esset, nisi quid aliud subesset praesidii. Stat autem immota et interpunctio et copula; quacum vitraque, nec non cum scopo, contextu, cet. restrictio vulgaris immota stabit.

§. XLVII.

Stabit eadem porro cum natura et vsu *pronominis αυτος*; quod multum differt ab alio illo *εκεινος*. Illud scilicet ipseitatem (sit venia verbo!); hoc illeitatem, seu, absque barbarie dictionis, ostensionem, quae procul est, significat. Deriuatur enim ab *εκας* procul, *οτι την πορω δειξιν σημαινει*. Quare si *προς εκεινον* legere Olander potuisset, tunc aperta ad Patrem, quippe qui procul, restrictio fieret. Neque dubium est, Ioannem, cui pronomen *εκεινος* familiaris in euangelio suo est, *προς εκεινον* scripturum fuisse, si ex mente ipsius, vel potius Loquentis, ad Patrem facienda fuisset restrictio. Sed quum adhibuerit pronomen *αυτος*, pronomen, quod Latinorum: *is ipse, hic ipse* exprimere amat, id quod vel maxime inde patet, quoniam eidem adponitur saepius pronomen demonstratiuum *αυτος* e. gr. 2 Cor. II. 3.: cogitur, verba euangelica, exorta lire Olandrina, paullo accuratius ita vertenda esse: *atque ad eundem s. hunc ipsum veniemus, und eben zu demselben q. d. προς τουτου αυτου*. Quo facto, noua illa restrictio nullum prorsus locum inueniat. Obtinet ergo antiqua, vulgaris, vsuque recepta illa, vt pote quae per ipsius pronominis relatiui naturam atque

vsus ita determinatur, vt extra omnem dubitationis aleam posita videatur. Male proinde, quod obiter notemus, Olander sibi met ipse consuluit vertendo verba nostra: *et pater meus IPSVM diligit. Et ad IPSVM veniemus et mansionem apud ILLVM faciemus.* Legimus hanc versionem §. V. disert. Ol. Olandrinamque eandem esse, satis nobis superque constat. Largitur hic altera manu, altero nempe: IPSVM, quod altera, pronomine scil. ILLVM, sibi resumit. Sed et IPSE- et ILLE itatis simul amicus esse quis potest?

§. XLVIII.

Atque in eodem illo pronomino graeco elegantior quaedam *figura dictionis* conspicitur, quam anadiplosin vocant rhetores. Primo statim obtutu haec figura oculos feriat, ipsoque auditu aures quasi palpet necesse est, vbi legitur: *και ο Πατηρ μου αγαπησει ΑΥΤΟΝ, και προς ΑΥΤΟΝ ελευσομεθα κ. τ. λ.* Quid pulcrius, quaeso, inadfectata hac sermonis elegantia?

Quidue placebit

Menti hominum, si non placet infinita venustas?

Dici sane vix potest, quantum palpabilis haec figura ad perfectam orationis diuinae claritatem faciat, re ipsa oculorum auriumque quasi iudicio exposita, quantum proinde ad obscurandam vulgaris interpretationis veritatem antiquissimam probatissimamque conferat. Nam sine hacce figura verba diuina fluerent hoc modo: *και ελευσομεθα προς αυτον*: qualismodi lectio et sensum orationis magis ambiguum, et conatum Ol. minus temerarium redderet. Admiremur itaque Olandri in vertendo iustitiam, qua (loco §. praeced. cit.) suam verbis reliquerit pulcritudinem. Multo autem magis felix illud pulcritudinis naturalis cum perspicuitate connubium admiremur! Iam vero huic pariter atque reliquis argumentis nostris iure nostro succinamus licet:

Hanc demum, audita causa, complectere partem,
Quam mens, et ratio veri studiosa probabit.

§. XLIX.

§. XLIX.

Vnicum superest, quod supra agmen illud nouissimum clauderat, argumentum, a *παρωδία* s. palpabili quadam *casus similis expectatione* mutuatum. Fingamus (namque ridendo non magis, quam fingendo

dicere verum

Quid vetat?)

fingamus igitur, Olandrum, litteras graecas egregie doctum, graecam dissertationi suae praemisisse praefationem, cuius hoc tibi habeto fragmentulum: • - Ο εχων την διατριβην μου, και ευδοκων εν αυτη, εκεινος εστιν ο επαινων με• ο δε επαινων με, επαινηθησεται υπο του ΝεοΦιλου• και εγω επαινησω αυτον, και χαριτωσω αυτον εγωγε• Ηδη μεν ο ΔοξοΦιλος ελεγε μοι• Εταιρε, τι γεγονεν, οτι εκεινον μελεταις χαριτουν, και ουχι τους ορθοδοξους; Εγω δε απεκριθην και ειπον αυτω• Εαν τις επαινη με, εν τη εξηγησει μου τη νεωτεριζουση ευδοκησει• και ο ΝεοΦιλος επαινησει αυτον, και προς αυτον πεμψομεν, και ημων αυτω την ευδοκιαν δηλωσομεν. • • • Versionem nolimus adiicere. Qui capere potest, capiat, capereque qui volet, capiet, quam absona hoc in fragmento foret restrictio istiusmodi *πεμψεως* atque *δηλωσεως* ad ΝεοΦιλον tanquam obiectum, ad loquentem vero ipsiusque *ομοψηφον* tanquam subiectum. In ficto autem hoc fragmento si quid peccauimus, magis ineptiis, quam improbitate, peccauimus. Sapienti sat! OLANDRIS etiam satius!

§. L.

Habes, sic liceat VIRVM PLVRIMVM REVERENDVM ATQVE DOCTISSIMVM nouae, quam examinauimus, interpretationis AVTOREM appellare, habes nostrum de dissertatione TVA iudicium. Habes eas, quas pro firmanda et vindicanda vulgari expositione subduximus, rationes: quas aut sequere, si probaueris:

F 3

ris:

ris: aut TVIS stabis, si quas inueneris firmiores, quas teneas. Aduersarium TE vulgaris nostra interpretatio nacta est, quem semper dubitantem de se experta fuerat. Sublata hac semper-dubitatione, cum illa TE reconciliatum iri, nos nec desperamus, nec confidimus. TV autem velimus, si TIBI ea, quae disputata sunt, minus probabuntur, propterea maxime, quod nihil de realitate ipsius aduentus mansionisque diuinae explicatum legeris, conscientiae TVAE quod se probare potuerit, vt philologicam abs TE scriptam dissertationem non theologico- sed philologico- polemice examinari a nobis potuisse, debuisse, memineras. Qua de re si pugnabis amplius, aut dubitabis, cogites, quaesumus et obsecramus vehementer, etiam atque etiam de hacce rogati- uncula:

CVIVS RES AGITVR, LITE HAC PENDENTE?

DEINE,

AN TVA?

COROL-

COROLLARIA DISP. V. TABILIA,

I.

Luc. XXIV. 23. ὁπλασιν ἀγγελοῦ εὐρακέναι idem sibi omnino vult, quod simplex phrasis: ἀγγελοῦ εὐρακέναι. Simplex θηε expressum per θηεος ομμο, a Critico maiorum gentium, VALKNAERO, vastae suae Phoenissarum Euripidis editionis p. 152. recens non minus, quam pulere obseruatum legimus.

II.

Luc. VIII. 15. ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ pertinet ad ἀκουσάντες. MOSHEMIDE prior QVESNELLIVS ita iam vertit: *Enfin ce qui tombe dans la bonne terre, marque ceux qui écoutant la parole avec un coeur bon et sincere, la conservent et portent du fruit par la patience.*

III.

I Timoth. II. 15. *δὲ* non per sed in significat. Quem significatum MOSHEMIDE prior WELLERVS Grammat. p. 333. adducto hoc ipso exemplo docet, LV THERVS aurem ad Rom. IV. 11. (vbi *δὲ* aperitissime cum *εἰ* permutatur) et 2 Cor. V. 7. sequitur.

COROLLARIA DISCV
TABVLLA

... I. ...
... quod ...
... per ...
... non ...

... II. ...
... in ...
... non ...

... III. ...
... non ...
... in ...
... non ...

PRAECELENTISSIMO
P R A E S I D I
E T
PRAESTANTISSIMO
R E S P O N D E N T I
FAVORIBVS ET AMICIS SVIS,

S. P. D.

ANG. IO. DAN. AEPINVS,

PHIL. PROF. DVC. P. O.

Dum solidioris eruditionis non vulgare specimen edēdo, publico vos examini sistitis, quantumque propterea laudis mereatis, ipso opere monstratis, DISPVNTES CLARISSIMI, non applaudere egregio huic ausui VESTRO non potui, praesertim cum intellexerim, et gratum utrique VESTRVM fore publicum aliquod cultae nos inter amicitiae documentum, et probe noverim,

G

quantis

quantis quamque variis VO B I S ego quidem officiis obstringar.
Neque vero istis praesenti scriptione satis a me fieri posse,
arbitror; ast iudico tamen, aliquod ita a me erectum iri
consortii nostri monumentum, quod non sine voluptate intueri
olim suspensique instar *μνημοσυvs* habere licebit.

Atque de TE, PRAECÉLLENTISS. PRAESES, principio
mihi fatendum est, multum me ex coniunctione nostra, ex
quo illa coaluit, et delectationis cepisse et fructus. Etenim
non multo post TV VM ad hanc urbem et Academiam adven-
tum innotuisti mihi solidioris omnis doctrinae solertissimus
indagator, virtutisque et morum reſtitudini ita deditus, ut
nihil eadem praestabilius, monente CICERONE, TE putare,
facile adpareret. Et quemadmodum facillime, quales sumus,
tales esse videamur, TV mihi statim visus es, qui litterarum studiis
ornandis promovendisque natus esset, quique stabilem ali-
quando gloriam ex constanti diligentia consequeretur. Nec
me istud de TE iudicium fefellit, sed confirmavit magis, quam
nactus dein fui, propius TE noscendi occasio, quum b. BECKERI,
Sororii mei desideratissimi, domum incolere, instituendisque
eius liberis operam navare coepisti, in quo ita versatus es,
et versaris adhuc negotio, ut iuventuti, cuius curam susce-
pisti, maximum inde proveniat emolumentum. Quare, quum
tantam in eos, qui me necessitudine attingunt, curam impen-
dis sollicitudinemque, multum TIBI me debere profiteor, et
si quando, quo istam TV AM benevolentiam loco habeam,
grato aliquo officio testari poterò, me ad id promptiorem
invenies

invenies neminem. Atque praesens, quod post publica alia,
eruditionis TVAE egregium et commendabile edis specimen,
sincere TIBI gratulor, animo praevidens, ex strenuo TVO
vindican- di veritates sacras divinaque oracula a pravis detor-
sionibus defendendi studio, gloriae haud parum TIBI accessu-
rum, et optans, ut solertiam TVAM probitatemque, promeritis
propterea praemiis divina ornet providentia, quam non de-
feruisse suos unquam, utrique nostrum certissimis constat
indiciis

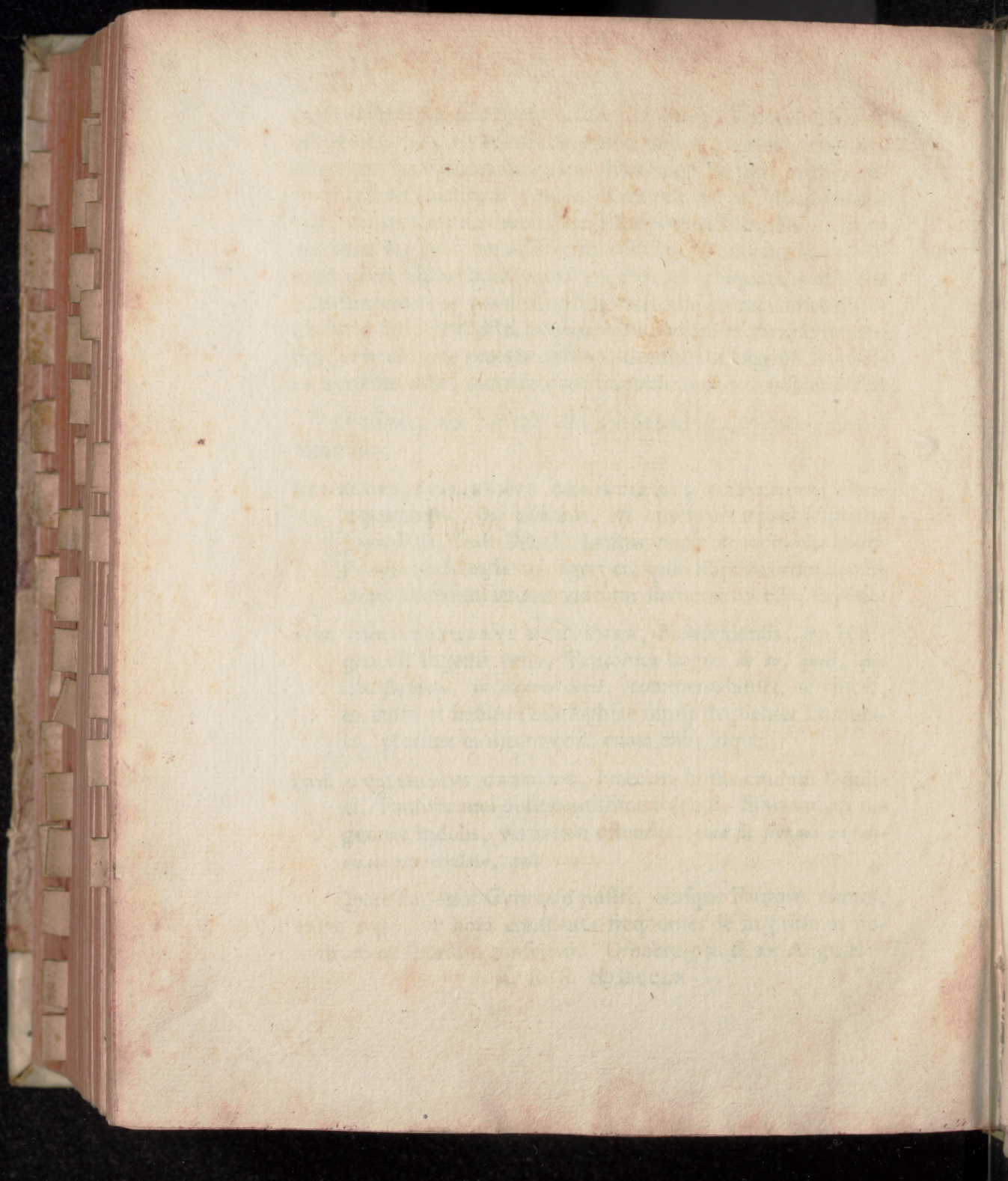
TE VERO, RESPONDENS PRAESTANTISSIME, quo
inquilino per biennium usus fui et amico gratisimo, cuiusque
ad egregia quaevis tendens animus totum me in TVI amorem
rapuit, in publicum prodire, laetissimus video. Praeter sin-
gularem adversus summum Numen, pietatem, quam ita colis,
ut superari ab aliis in istius studio vix patiaris, et praeter
summam, qua non proficere solum in litteris, sed excellere
fere, contendis, diligentiam, multum TE ornant, simplex ille
integerque animus, quem a SVMME REVERENDO PARENTE
TVO, Praeceptore olim meo, cui aeternas debeo grates
voveoque, hereditate accepisti, et compositi ad modestiam
mores, quibus cunctis places, facillimeque aliorum TIBI favo-
rem concilias. Et in laudes TVAS excurrerem prolixius, nisi ipse
TIBI ad parandam gloriam sufficeres. Ast liceat tamen, non TVI,
sed mei magis ipsius causa, pauca adiicere. Insigni plane laetitia
perfundor, quoties mecum volvo, et volvo saepissime, ita me
divinum dilexisse Numen, ut Praeceptoris optime de salute
mea

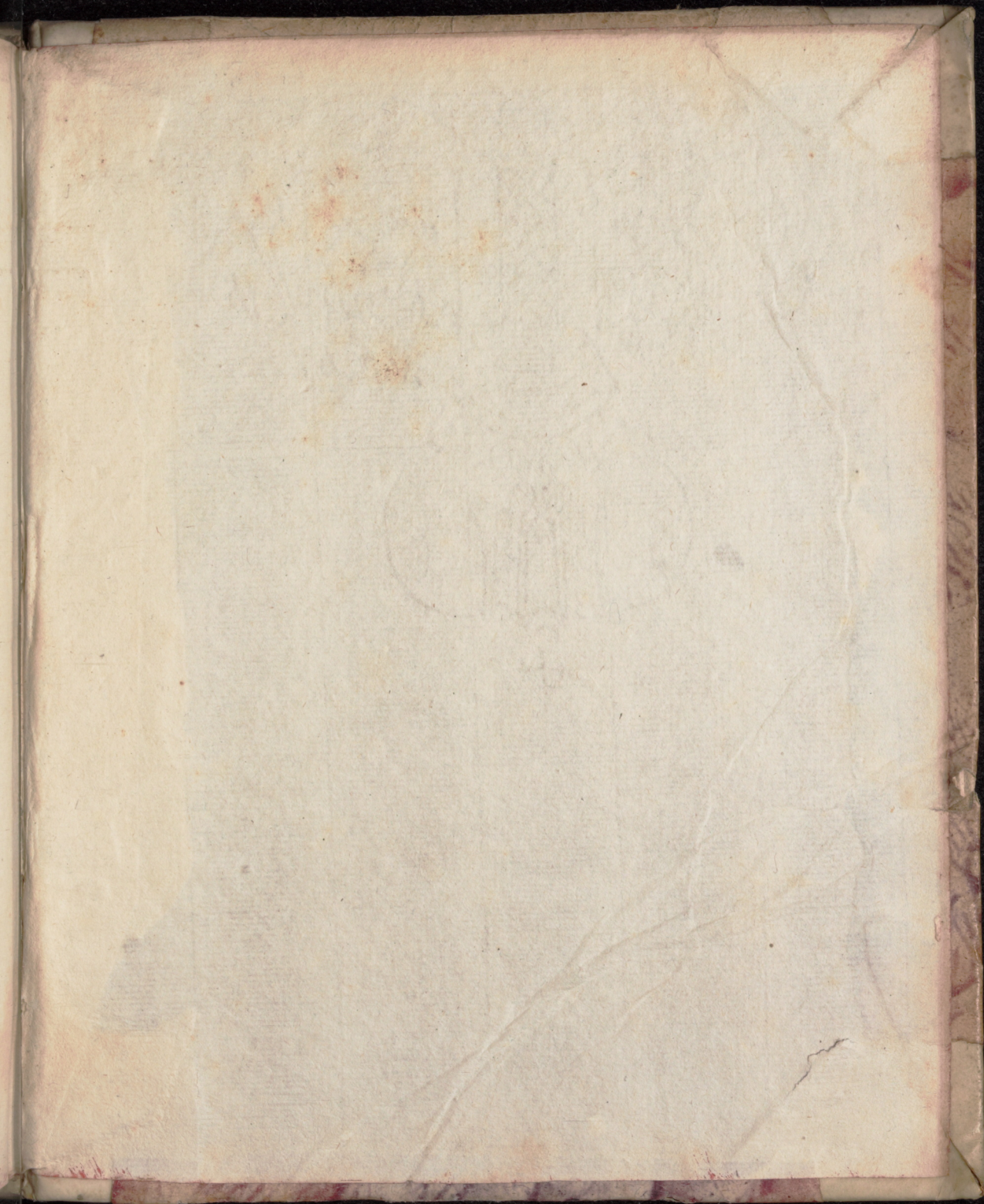

mea promeriti, VIRI VENERANDI et RELIGIOSISSIMI,
 duo iam filios, ad eximia quaevis ope summa tendentes,
 doctrinae meae qualicunque tradiros fovere, iucundam cum
 iis amicitiam instituere, multum ex erudito hoc consortio pro-
 ficere, et alterum, VIRVM CLARISSIMVM, superiori anno,
 academico, quo dignissimus existebat, gradu, ornare mihi
 licuerit. Quaquam enim bene perspiciam, levia, quibus filio-
 rum commodis inservire potui, studia mea, OPTIMI PAREN-
 TIS summis in me meritis se haud aequare, ego gloriior tamen
 de ista felicitate mea, et laetor, aliquam mihi contigisse occa-
 sionem, qua, quam altas in animo meo radices maxima mea
 erga PRAECEPTOREM pietas egerit, ostendere aliquo saltim
 conatu potui. Quo fine, si praesens quoque scriptio potietur,
 et si quid ad commendandam TIBI, AMICE DILECTISSIME,
 TVISQUE, mei memoriam valebit, non male me operam col-
 locasse, gaudebo. Summa vero divina gratia stabili firmaque
 felicitate TE beet, ausibusque TVIS honestissimis prosperri-
 mos largiatur successus.

Scrib. in Academia Rostochiensi, D. IIII. Non. Septem-
 bris, A. O. R. CIOCCCLVIII.

1616LXXVII; et Ioh. Creighton in commentario,
 hic: *De Brief van den H. Apostel Iudas ontleedet en*
 arlemi 1616CCXVIII. Ex Pontificiis in eam com-
 : Augustinus de Quiros, societatis Iesu, in libro
 auorum 1616CCXXVIII secunda vice edito: Adamus
 ulgo Sasbouth, cuius *expositio epistolae Iudae* in operi-
 , Coloniae Agrippinae 1616LXXXVIII tertia vice
 is, exstat. Theoduli, Itali, *commentarium in Iudae*
 tum est bibliothecae Patrum, edit. Parisiis 1616CX:
 ardentii commentarius in eandem exscriptus est
 ae Agrippinae 1616CXV. Henricus Lancelotus,
 us, scripsit in epistolam Iudae *anatomiam Christiani*
 ntwerpiae 1616CXXXIII: Franciscus Laurelotius
 CXII *exegetin in epistolam Iudae theologicam, catholicam*
 didit: Aegidius Radeus et ipse hoc in loco suum
 m foras dedit. est autem recusus Geneuae 1616XC:
 ofius Ansbertus, vt vulgo, vel Autpertus, Bene-
 lanationes in Iudae epistolam dedit Coloniae 1616XXX-
 olducius, Franciscanus, eam exposuit Parisiis 1616-
 Martinez Segunti 1616XXVIII, ac Raphael Maf-
 nemadmodum alii volunt, Maffeus, *explanationem*
 ae suppeditauit Venetiis 1616LXXVI. Inter Soci-
 entarium in hanc epistolam conscripsit Ioh. Ludo-
 enius, Baro Austriacus, qui in *bibliotheca vnita-*
 poli (quod est fictum nomen) 1616CLVI edita,
 in eadem reperitur etiam *fragmentum commentarii in*
 , cuius auctor est Ionas Schlichtingius a Buko-

Iudae epistola. Offert se mihi et aliud praefatio-
 um. Nuper enim, in locum placidissime defun-
 atis Consulis KLVS MANNI, suffectus est vir Con-
 BLECHEN. qui adhuc ita praeclare, vti de vni-
 uersa

